

STEPIŲ VILKAS

LEIDĖJO PRATARMĖ

Šioje knygoje spausdinami mums likę užrašai žmogaus, kurį mes, naudodamiesi jo paties ne kartą pavartotu posakiu, pavadinome „Stepių Vilku“. Sunku pasakyti, ar reikia jo rankraščiui įvadinio žodžio; aš, šiaip ar taip, jaučiu poreikį prie Stepių Vilko lapų pridėti keletą savų, kuriuose mėginu užrašyti savo prisiminimus apie jį. Aš nedaug apie jį nežinau, o jo praeitis ir kilmė man visai nežinoma. Bet jo asmenybė man padarė stiprų ir, turiu pasakyti, malonų įspūdį.

Stepių Vilkas buvo arti penkiasdešimties metų žmogus, kuris kartą prieš keletą metų užėjo į mano tetos namus, ieškodamas mebliuoto kambario. Išsinuomojęs palėpėje mansardą ir gretimą miegamąjį kambarėlį, jis po kelių dienų vėl pasirodė su dviem lagaminais bei didžiule knygų dėže ir išgyveno pas mus devynis ar dešimt mėnesių. Gyveno jis labai tyliai, užsisklendęs, ir jei mūsų miegamieji nebūtų buvę greta, jei dėl to mums nebūtų reikėję kai kada susitikinėti ant laiptų ir koridoriuje, mes galbūt ir nebūtume susipažinę, nes bendrauti šis žmogus nemėgo, taip nemėgo, kaip aš iki tol iš viso nebuvo matęs, jis buvo iš tiesų, kaip retkarčiais save vadindavo, Stepių Vilkas, svetima, laukinė ir baugšti, netgi labai baugšti būtybė iš kitokio pasaulio, negu mano. Su koku vienišumu jis buvo apsipratęs dėl savo charakterio ir savo likimo ir kaip sąmoningai suvokė šį vienišumą tarsi savo likimą, aš sužinojau, beje, tik iš jo čia paliktų užrašų; bet vis dėlto jau anksčiau, trumpų susitikimų ir pokalbių dėka, aš jį šiek tiek pažinau ir manau, kad paveikslas, kurį susikūriau iš jo užrašų, iš esmės sutampa su tuo, tiesa, blyškesniu ir ne tokiu pilnu vaizdu, kurį susidariau iš mūsų asmeninės pažinties.

[...]

Dėl Halerio užrašų, šių keistų, iš dalies liguistų, iš dalies gražių ir giliaminčių fantazijų, tai turiu pasakyti, kad šiais lapais, jei jie būtų atsitiktinai pakliuvę į mano rankas ir jei nebūčiau pažinojęs jų autoriaus, būčiau, žinoma, pasipiktinęs ir juos išmetęs. Bet dėl savo pažinties su Haleriu galiu juos iš dalies suprasti, net pateisinti. Aš nebūčiau ryžęsis jų atskleisti kitiems, jei čia būčiau matęs vien patologines kažkokių vienišo, nelaimingo psichinio ligonio fantazijas. Bet jėga aš įžvelgiu kažką daugiau, epochos dokumentą, nes Halerio sielos liga – šiandien aš tai žinau – ne kažkokių pavienio žmogaus kaprizas, bet pačios epochos liga, tos generacijos, kuriai priklauso Haleris, neurozė, kuria, rodos, serga anaipol ne silpni ir menkaverčiai individai, o kaip tik stiprūs, protingiausi, gabiausi.

Šie užrašai – nesvarbu, kiek jie pagrįsti realiais įvykiais, – yra mėginimas įveikti didžiulę epochos ligą, ne išsilenkiant jos ir ją pagražinant, bet bandant pačią tą ligą paversti vaizdavimo objektu. Jie reiškia, tikrąją šio žodžio prasmę, žengimą per pragarą, čia baimingą, čia drąsų žengimą per aptemusią sielų pasaulio chaosą, žingsniuojant su viltimi pereiti pragarą, pasigalynėti su chaosu, iki galo išskentėti blogį.

Raktą šiam supratimui man davė viena Halerio pastaba. Kartą po mūsų pokalbio apie vadinamuosius viduramžių žiaurumus jis man pasakė:

– Iš tiesų tai jokie žiaurumai. Viduramžių žmogus pasibjaurėtų visu mūsų šiuolaikinio gyvenimo būdu, kuris jam atrodytų ne vien tik žiaurus, o pasibaisėtinas ir barbariškas! Kiekviena epocha, kiekviena kultūra, kiekvienas paprotys ir tradicija turi savo būdą, turi jai tinkantį švelnumą ir griežtumą, grožį ir žiaurumą, tam tikras kančias laiko natūraliu dalyku, kantriai pakelia tam tikras blogybes. Tikra kančia, pragaru žmogaus gyvenimas virsta tik tuomet, kai susikerta dvi epochos, dvi kultūros ir religijos. Jei antikos žmogus būtų turėjęs gyventi viduramžiais, jis, vargšas, būtų užtroškęs, lygiai taip pat užtrokštų laukinis žmogus mūsų civilizacijoje. Bet būna epochų, kai visa karta taip pakliūna tarp dviejų epochų,

tarp dviejų gyvenimo būdų, kad praranda visokį natūralumą, visokius papročius, visokį saugumą ir nekaltumą. Žinoma, ne kiekvienas vienodai stipriai tai jaučia. Toks žmogus, kaip Ničė, mūsų dienų bėdą iškentėjo daugiau kaip viena karta anksčiau, negu kiti, – tai, ką jis, vienišas ir niekieno nesuprastas, patyrė, šiandien kenčia tūkstančiai.

Skaitydamas šituos užrašus, aš dažnai prisimindavau šiuos žodžius. Haleris yra iš tų, kurie atsidūrė tarp dviejų epochų, kurie nebuvo saugūs ir prarado nekaltumą, iš tų, kurių likimas – ypač stipriai patirti visą žmogaus gyvenimo abejotinumą kaip asmeninę kančią ir pragarą.

Čia, man atrodo, ir yra ta prasmė, kurią mums turi jo užrašai, ir todėl ryžausi juos paskelbti. O apskritai aš nenoriu nei jų ginti, nei jų smerkti, tegu kiekvienas skaitytojas padaro taip, kaip jam liepia sąžinė!

HARIO HALERIO UŽRAŠAI

Tik bepročiams

Diena praėjo, kaip apskritai ir praeina dienos; aš ją prastūmiau, švelniai nustūmiau į nebūtį savo primityviu ir droviu gyvenimo menu; keletą valandų dirbau, rausiausi senose knygose, dvi valandas kenčiau skausmus, kokius apskritai kenčia senyvi žmonės, išgėriau miltelių ir apsidžiaugiau, kad apgavau skausmą, pagulėjau karštoje vonioje, traukdamas į save malonią šilumą, tris kartus gavau paštą ir peržiūrėjau visus tuos man nereikalingus laiškus ir spaudinių banderoles, padariau kvėpavimo pratimus, o mąstymo pratimus šiandien praleidau iš tingumo, valandą buvau išėjęs pasivaikščioti ir danguje mačiau nupieštą gražų, švelnų, nuostabų plunksninių debesų raštą. Tai buvo labai žavu, kaip ir senų knygų skaitymas, kaip gulėjimas šiltoje vonioje, bet, apskritai paėmus, tai buvo visai ne puiki, ne spindinti laimės ir džiaugsmo diena, o būtent viena tų dienų, kurios man jau seniai normalios ir įprastos: saikingai malonios, visiškai pakenčiamos, pusėtinios, abejingos senyvo, nepatenkinto pono dienos, dienos be ypatingų skausmų, be ypatingų rūpesčių, be tikro sielvarto, be nevilties, dienos, kuriomis net klausimas, ar ne metas pasekti Adalberto Štifterio pavyzdžiu ir besiskutant mirtinai įsipjauti, apsvarstomas dalykiškai ir ramiai, be jaudinimosi ir baimės.

Kas yra matęs kitokių dienų, nelemtų, su podagros priepuoliais arba baisiu galvos skausmu, įsimetusiu už akių obuolių ir savo velniškais burtais iš džiaugsmo paverčiančiu kančia kiekvieną veiklą, kuriai reikalingos rega ir klausa, arba tų dvasinės mirties dienų, tų bjaurių vidinės tuštumos ir nevilties dienų, kai vidur nuniokotos ir akcinių bendrovių iščiulptos žemės žmonių pasaulis ir vadinamoji kultūra savo melagingu ir pigiu mugių blizgesiu mus verčia vėmti kiekviename žingsnyje, kaupiasi ir pasiekia nepakenčiamą laipsnį mūsų pačių sergančioje sieloje, – kas yra matęs tų pragariškų dienų, tas labai patenkintas tokiomis paprastomis, pusėtinomis dienomis, kaip ši diena, jis dėkingas sėdi prie šiltos krosnies, skaitydamas rytinį laikraštį, dėkingai konstatuoja, kad šiandien vėl nekilo jokio karo, neįvesta naujos diktatūros, neišaiškinta jokios ypatingai ryškios kaulystės politikoje ir ekonomikoje, savo surūdijusios lyros stygas jis dėkingai suderina santūriai, saikingai džiugiai, kone linksmai padėkos psalmei, kuria įvaro nuobodulį savo tyliam, švelniam, šiek tiek bromu apkvaitintam pusėtinam pasitenkinimo dievui, ir tvankiame šio patenkinto nuobodulio, šio labai dėkingo neskausmingumo ore abu jie, tuščiai linksintis pusėtinasis dievas ir žilstelėjęs, tylią psalmę giedantis pusėtinasis žmogus, atrodo panašūs vienas į kitą tarsi dvyniai.

Puikus dalykas – pasitenkinimas, neskausmingumas, šios pakenčiamos, romios dienos, kai nei skausmas, nei džiaugsmas nediršta suklykti, kai viskas vien šnabždas ir sėlina ant pirštų galų. Bet man, deja, taip atsitinka, kad aš visiškai nepakenčiu kaip tik šio pasitenkinimo, kad neilgai trukus jis man pasidaro bjauriai nepakenčiamas ir kaktus, ir aš nusiminęs turiu bėgti į kitų temperatūrų juostas, geriausiu atveju džiaugsmų keliu, o blogiausiu – skausmų keliu. Tereikia man valandėlę pabūti be džiaugsmo ir be

skausmo ir pakvėpuoti drungnu, nuobodžiu vadinamųjų gerų dienų pakenčiamumu, ir mano vaikiška siela taip prisipildo begalinės gėlos, jog aš sviedžiu surūdijusią dėkingumo lyrą mieguistam pasitenkinimo dievui į patenkintą veidą, ir manyje degantis tikrai pragariškas skausmas man mielesnis, negu ši sveika kambario temperatūra. Tuomet manyje suliepsnoja klaikus noras stiprių jausmų, sensacijų, įtūžis ant šio nusistovėjusio, banalaus, normuoto ir sterilizuoto gyvenimo ir pašėlęs troškimas ką nors sudaužyti į šipulius, – sakysim, kokią universalinę parduotuvę, katedrą ar patį save, – iškrėsti kokią nutrūktgalvišką kvailystę, nuplėsti perukus nuo kokių nors garbinamų stabų, parūpinti geidžiamus bilietus iki Hamburgo kokiems nors maistingiems mokinukams, suvedžioti mergaitę ar nusukti sprandą keliems miesčioniško gyvenimo būdo atstovams. Juk kaip tik tai aš kuo nuoširdžiausiai niekinau ir keikiau – šį pasitenkinimą, šią sveikatą, jausmą, šį išpuoselėtą miesčionio optimizmą, šį trąšų, tarpų pusėtinumo, normalumo, vidutinybės ugdymą.

Štai tokios nuotaikos apimtas, slenkant sutemoms, užbaigiau šią pakenčiamą eilinę dieną. Užbaigiau ją ne taip, kaip priderėtų ir būtų naudinga liguistam žmogui: nesusiviliojau paklota lova, į kurią tarsi jaukas mane traukė šildomoji pūslė, bet, nepatenkintas ir pasišlykštėjęs savo nedideliu dienos darbu, paniuręs apsiaviau batus, apsvilkau paltą ir per sutemas ir rūką patraukiau į miestą – išgerti „Plieno šalmo“ viešbutyje tai, ką geriantys vyrai pagal seną paprotį vadina „stikleliu vyno“.

Taigi iš savo mansardos ėmiau leisti laiptais, šiais sunkiai užkopiama svertimais laiptais, šiais perdėm miesčioniškais, išblizgintais, švariais laiptais itin padoraus trijų butų nuomojamojo namo, kurio palėpėje buvo mano būstas. Nežinau, kodėl taip atsitinka, bet aš, benamis Stepių Vilkas ir vienišas miesčioniško pasaulio priešas, visada gyvenu tikruose miesčioniškuose namuose, tai mano sena silpnybė. Aš gyvenu ne rūmuose ir ne proletarų namuose, bet kaip tyčia vis šiuose labai padoriuose, labai nuobodžiuose, nepriekaištingai laikomuose miesčioniškuose lizduose, kur truputį kvepia terpentinu ir muilu ir kur išsigąsti, jei kada garsiai trinkteli laukujėmis durimis arba įeini purvinais batais. Aš mėgstu šią atmosferą, be abejo, nuo vaikystės, ir mano slaptas ilgėjimasis kažko nelyginant tėvynės kaskart beviltiškai mane veda šiais senais kvailais keliais. Bet man ir patinka kontrastas tarp mano gyvenimo, tarp mano vienišo, rūstaus, užguito, perdėm netvarkingo gyvenimo ir šios šeimyniškos, miesčioniškos aplinkos. Man patinka ant laiptų įtraukti į krūtinę šio tylos, tvarkos, švaros, padorumo ir romumo kvapo, kuris, kad ir kaip neapkenčiu miesčionių, visada mane kažkaip jaudina, ir man patinka peržengti savo kambario slenkstį, kur visa tai pasibaigia, kur tarp knygų šūsnių mėtosi cigarų nuorūkos ir stovi vyno buteliai, kur viskas netvarkinga, nejauku ir apleista ir kur viskas – knygos, rankraščiai, mintys – paženklinta ir prisigėrę vienišųjų bėdų, žmogaus būties problematikos, troškimo iš naujo įprasminti žmonių gyvenimą, pasidariusį beprasmišką.

Ir štai aš praėjau pro araukariją. Kaip tik antrajame šio namo aukšte laiptai sukasi pro nedidelę aikštelę priešais vieną butą, kuris, be abejonės, yra dar nepriekaištingesnis, švaresnis ir labiau iššveistas, negu visi kiti, nes ši nedidelė aikštelė spindi antžmogiška priežiūra, tai – mažytė šviečianti tvarkos šventovė. Ant parketo grindų, kuriomis bijai žengti, stovi ten du dailūs suoleliai, o ant kiekvieno suolelio – po didelį gėlių puodą, viename auga azalija, kitame – gan graži araukarija, sveikas, tiesus, be galo tobulas medelis, ir kiekvienas spygliukas, kiekviena šakelė spindi šviežiai nuplauti. Kartkartėmis, kai žinau, jog niekas manęs nemato, aš naudojuosi šia vieta tarsi šventykla, sėduosi ant pakopos virš araukarijos, truputį pasilsiu, susineriu pirštus ir pagarbiai žvelgiu žemyn į šį tvarkos sodelį, kurio jaudinantis vaizdas ir juokingas vienišumas kažkaip gaudina man širdį. Už šios aikštelės, tarsi šventajame araukarijos šešėlyje, aš įsivaizduoju butą, pilną spindinčio raudonmedžio, gyvenimą, trykstantį padorumu bei sveikata; čia žmonės anksti keliasi, atlieka savo pareigas, santūriai linksminasi šeimos šventėse, sekmadieniais eina į bažnyčią ir anksti gula.

Dėdamasis žvalus, skubėjau drėgnu skersgatvių asfaltu, ašarojančios ir blandžios žibintų šviesos

žvelgė pro vėsią, rūškaną dulksną ir siurbė blausius atspindžius iš šlapios žemės. Prisiminiau pamirštus jaunystės metus – kaip tuomet mėgau tokius tamsius ir rūškanus vėlaus rudens ir žiemos vakarus, kaip godžiai ir svaigiai tuomet sugerdavau vienišumo ir melancholijos nuotaikas, kai iki pusiaunakčių per lietų ir audrą klaidžiodavau, susisiautęs paltą, po priešišką, belapę gamtą, vienišas jau ir tuomet, bet kupinas didelės laimės ir sklidinas eilių, kurias vėliau užrašydavau prie žvakės, sėdėdamas ant lovos krašto savo kambarėlyje! Ką gi, tai praėjo, ši taurė buvo išgerta, ir daugiau niekas man jos nebeprisipylė. Ar buvo šito gaila? Man šito nebuvo gaila. Man nieko nebuvo gaila, kas praėjo. Gaila buvo dabarties ir šios dienos, visų tų nesuskaičiuojamų valandų ir dienų, kurias praradau, kurias tik iškentėjau, kurios man neatnešė nei dovanų, nei sukrėtimų. Bet, ačiū dievui, būdavo ir išimčių, būdavo kai kada, tiesa, retai, ir kitokių valandų, jos atnešdavo sukrėtimų, atnešdavo dovanų, pralauždavo sienas ir grąžindavo mane, paklydėlį, prie gyvos pasaulio širdies. Nuliūdęs ir vis dėlto didžiai susijaudinęs stengiausi prisiminti paskutinį tokį išgyvenimą. Tai atsitiko viename koncerte, buvo atliekama puiki senoviška muzika, ir tarp dviejų piano taktų, pagrotų medinių pučiamųjų, man staiga vėl atsivėrė durys į aną pasaulį, aš perskridau dangų ir pamačiau dirbantį dievą, kenčiau palaimingus skausmus ir nuo nieko daugiau pasaulyje nesigyniau, nieko daugiau pasaulyje nebijočiau, su viskuo sutikau, viskam atidaviau širdį. Tai truko neilgai, gal kokį ketvirtį valandos, bet tą pačią naktį sugrįžo sapne ir nuo tol kartkartėmis paslapčia sublyksėdavo per visas tas tuščias dienas, kartais aš tai ryškiai matydavau keletą minučių tarsi auksinį dievišką pėdsaką, einantį per mano gyvenimą: jis beveik visada apdrabstytas purvu ir apneštas dulkėmis, bet vėl sutviska auksinėmis kibirkštėmis, ir tuomet atrodo, kad jo niekada daugiau nebepamesi, o jis vis dėlto vėl greitai pranyksta. Kartą naktį, negalėdamas užmigti, aš staiga prakalbau eilėm, per daug gražiom ir keistom eilėm, kad dingteltų mintis jas užrašyti, o rytą aš jų visai neatsiminiau, bet jos vis dėlto manyje tūnojo tarsi sunkus riešutas sename, suaižėjusiame kevale. Kitą kartą tai užeidavo beskaitant kokį poetą, begalvojant apie kokią Dekarto, Paskalio mintį, o kitą kartą tai vėl suspindėdavo ir auksine gija vesdavo tolyn į padebesius, kai būdavau pas mylimąją. Ak, sunku rasti šį dievišką pėdsaką tokiaime gyvenime, kurį mes gyvename, tokioje patenkintoje, tokioje miesčioniškoje, tokioje pilkoje epochoje, matant šią architektūrą, šiuos verslus, šią politiką, šiuos žmones! Ir kaip aš nebūsiu Stepių Vilkas ir pasigailėtinai atsiskyrėlis šiame pasaulyje, kurio tikslams nepritariu, kurio jokie džiaugsmai manęs nejaudina! Aš negaliu ilgai išverti nei teatre, nei kine, vos įstengiu paskaityti laikraštį, retai perskaitau šiuolaikinę knygą, aš nesuprantu, kokio malonumo ir džiaugsmo žmonės ieško perpildytuose traukiniuose ir viešbučiuose, sausakimšose kavinėse, skambinant kvaitinančiai, įkyriai muzikai, elegantiškų, ištaigingų miestų baruose ir varjetė, pasaulinėse parodose, korsuose, paskaitose smalsuoliams, dideliuose stadionuose – visų šių džiaugsmų, kurie man juk būtų pasiekiami ir dėl kurių tūkstančiai kitų grumiasi ir stumdosi, aš nesuprantu, jiems nepritariu, O tai, kas man atsitinka retomis mano džiaugsmo valandomis, kas man yra palaima, įvykis, ekstazė ir pakilumas, – pasaulis tai žino, to ieško ir tai mėgsta daugjų daugiausia poezijoje, o gyvenime tai laiko pamišimu. Ir iš tiesų, jei pasaulis teisus, jei ši kavinių muzika, šios masinės pramogos, šie suamerikonėję, tokiu nedideliu trupučiu patenkinti žmonės teisūs, tuomet aš – neteisus, tuomet aš – pamišėlis, tuomet aš iš tikro esu tas Stepių Vilkas, kuriuo save dažnai vadindavau, žvėris, pasiklydęs jam svetimame ir nesuprantamame pasaulyje ir nerandantis nei savo tėvynės, nei oro, nei maisto.

Apniktas šių įprastų minčių,ėjau tolyn šlapią gatvę, vienu tyliausių ir seniausių miesto kvartalų. Priešais, kitoje skersgatvio pusėje, tamsoje dunksojo sena, pilka mūrinė siena, į kurią aš visada mėgau žiūrėti, ji visados ten dunksojo, tokia sena ir nerūpestinga tarp nedidukės bažnyčios ir senos ligoninės, jos grublėtame paviršiuje dienomis dažnai ilsėdavosi mano akys, juk nedaug buvo tokių tylių, gerų, nebylių vietų miesto centre, kur paprastai kas pusė kvadratinio metro rėkia savo vardus tai krautuvė, tai advokatas, tai išradėjas, tai gydytojas, tai barzdaskutys ar nuospaudų gydymo meistras. Ir dabar mačiau

šią seną, tylios ramybės apgaubtą sieną, ir vis dėlto kažkas joje buvo pasikeitę, aš suglumau, ties sienos viduriu pamatęs nedidelį gražų portalą su gotiniu skliautu, nes iš tikrųjų nebežinojau, ar tas portalas ten buvo visada, ar pastatytas dabar. Jis atrodė, be abejo, senas senas, tikriausiai šie užrakinti varteliai su tamsiomis medinėmis durimis jau prieš šimtmečius vedė į kažkokį apsnūdusį vienuolyno kiemą, ir šiandien dar ten tebeveda, nors vienuolyno jau seniai nebėra, ir galbūt aš šimtus kartų mačiau šiuos vartus, bet tik niekada jų nepastebėjau, tikriausiai juos naujai nudažė, ir todėl jie man krito į akis. Vis dėlto sustojau ir ėmiau atidžiai juos apžiūrinėti, bet kiton pusėn neperėjau – gatvė buvo be galo šlapia ir pažliugusi; aš stovėjau ant šaligatvio ir tiktai žvelgiau ton pusėn, buvo jau labai tamsu, ir man pasirodė, jog vartai apipinti vainiku ar kažkuo margu. Ir, geriau įsižiūrėjęs, pamačiau virš vartų šviesią iškabą, kurioje, man atrodė, buvo kažkas parašyta. Aš įtempiau akis ir galų gale, nepaisydamas purvo ir balų, perėjau į kitą pusę. Čia, virš portalo, ant senos, pilkai žalios sienos pamačiau blausiai apšviestą dėmę, kuria greitai bėgiojo margos raidės, jos tuoj pat pradingdavo, vėl pasirodydavo ir išnykdavo. Še tau, pagalvojau, dabar ir šią seną gerą sieną subjaurojo šviečiančia reklama! Tuo tarpu skaičiau keletą švystelėjančių žodžių, juos buvo sunku perskaityti, reikėjo kone spėlioti, raidės pasirodydavo nevienodais atstumais, tokios blyškios ir vos įžiūrimos, ir labai greitai užgesdavo. Žmogus, ketinęs iš to padaryti biznį, sumanumu nepasižymėjo, jis buvo Stepių Vilkas, vargšelis; kodėl turėjo jo raidės žaisti čia, ant šios sienos, tamsiausioje senamiesčio gatvelėje, šiuo paros metu, lietingu oru, kur niekas čion neužklysta, ir todėl jos buvo tokios bėglios, tokios skraidžios, tokios aikštingos ir neįskaitomos? Bet štai pagaliau man pavyko, paeiliui sugavau keletą žodžių, kurie reiškė:

Magiškasis teatras

Įeiti leidžiama ne visiems

– ne visiems

Aš pamėginau atidaryti vartus, sunki sena rankena, kad ir kiek spaudžiau, nepajudėjo. Raidžių žaismas pasibaigė, liovėsi jis staiga, liūdnai įsitikinęs savo nereikalingumu. Aš žengtelėjau keletą žingsnių atgal, giliai nuklumpau į purvą, raidės daugiau nebe pasirodė, jų žaismas užgeso, aš ilgai stovėjau purve ir laukiau, bet veltui.

Ir tuomet, kai lioviausiu laukęs ir vėl grįžau ant šaligatvio, priešais mane, atsispindėdamos asfalte, nuvarvėjo keletas spalvotų šviečiančių raidžių.

Aš perskaičiau:

Tik – – be – – pročiams!

Peršlapau kojas ir sušalau, bet dar ilgakai pastovėjau, palaukiau. Daugiau nieko. Ir kol aš stovėjau ir galvojau, kaip gražiai ant drėgnos sienos ir juodo žvilgančio asfalto šmėsčioja klaidžiojančių trapių margų raidžių žiburėliai, man staiga vėl atėjo į galvą ankstesnių minčių nuotrupa – palyginimas su auksiniu šviečiančiu pėdsaku, kuris vėl taip greitai tolsta ir išnyksta.

Sušalau ir patraukiau tolyn, svajodamas apie šį pėdsaką, ilgėdamasis vartų į stebuklingąjį teatrą, skirtą tik bepročiams. Tuo tarpu įėjau į turgaus rajoną, kur netrūko vakarinių pramogų, kas žingsnis kabojo plakatai ir masino užrašai: moterų kapela – varjetė – kinas – šokiai, – bet visa tai buvo ne man, tai buvo „visiems“, normaliems, kurie iš tikrųjų visur, kaip mačiau, miniomis grūdosi pro vartus. Vis dėlto mano liūdesys truputį praskaidrėjo, mane juk palietė kito pasaulio sveikinimas, keletas spalvotų raidžių šoko ir grojo mano sieloje ir užgavo slaptas stygas, vėl sužėrėjo auksinis pėdsakas.

[...]

Mane išgąsdino, prieš pat mane iš tamsaus skersgatvio tarpeklio išniręs kažkoks žmogus, kažkoks vienišas vėlyvas naktibalda pavargusiu žingsniu, su kepure ant galvos, mėlyna palaidine, ant peties jis nešėsi kartį su plakatu, ties pilvu ant dirželio – atdarą skrynutę, kokias nešiojasi turgų prekiautojai. Pavargęs jis žingsniavo pirma manęs, neatsigręžė, šiaip aš būčiau pasisveikinęs ir pasiūlęs cigarą.

Artimiausio žibinto šviesoje pamėginau perskaityti jo standartą, raudoną plakatą ant lazdos, bet plakatas siūbavo, aš nieko negalėjau perskaityti. Tuomet jam šūktelėjau ir paprašiau parodyti plakatą. Jis sustojo ir šiek tiek tiesiau palaikė savo lazdą, ir tada aš galėjau perskaityti šokinėjančias, svyrinėjančias raides:

Anarchistinės vakaro pramogos!

Magiškasis teatras!

Jeiti leidžiam ne vi...

– Aš jūsų kaip tik ir ieškojau, – sušukau džiaugsmingai. – Kokios tos jūsų vakaro pramogos? Kur jos bus? Kada?

Jis vėl žengė tolyn.

– Ne visiems, – tarė jis abejingai, mieguistu balsu ir nuskubėjo tolyn. Jam buvo gana, jis norėjo namo.

– Palaukit, – sušukau ir pasileidau jam iš paskos. – Ką ten turite savo dėžėje? Aš noriu ką nors nusipirkti.

Nesustodamas žmogus mechaniškai kyštelėjo ranką į savo dėžę, ištraukė kažkokią knygutę ir atkišo man. Aš ją greitai čiupau ir įsidėjau į kišenę. Kol atsisegiojau paltą, norėdamas surasti pinigų, jis pasuko į šoną, į kažkokią tarpuvartę, uždarė paskui save vartus ir dingo. Kieme suaidėjo sunkūs jo žingsniai pirmiausia akmeniniu grindiniu, toliau mediniais laiptais, o po to nutilo. Ir staiga aš taip pat pasijutau labai pavargęs ir pamačiau, jog jau labai vėlu ir būtų gerai dabar eiti namo. Paspartinau žingsnį ir netrukus miegančiu priemiesčio skersgatviu pasiekiau savo rajoną tarp pylimo skverų, kur nedideliuose, švairiuose nuomojamuose namuose už gazonų ir gebenių gyvena tarnautojai ir smulkūs pensininkai. Pro gebenę, veja, pro nedidukę eglaitę priėjau laukujes duris, radau rakto skylutę, radau mygtuką šviesai, prasėlinau pro stiklines duris, pro poliruotas spintas ir puodus su augalais ir atsirakinau savo kambarį, savo mažutę tariamą tėvynę, kur manęs laukė krėslas ir krosnis, rašalinė ir etiudininkas, Novalis ir Dostojevskis, laukė taip, kaip laukia kitų, tikrų žmonių, grįžtant namo motina ar žmona, vaikai, tarnaitės, šunys, katės.

Kai vilkausi šlapią paltą, man vėl į rankas pakliuvo maža knygutė. Aš ją ištraukiau, tai buvo plona, prastame popieriuje prastai atspausdinta turgaus knygiūkštė, panaši į brošiūras „Žmogus, gimęs sausio mėnesį“ arba „Kaip per savaitę atjaunėti dvidešimčia metų?“

Tačiau, atsisėdęs krėslė ir užsidėjęs akinius, nustebejęs ir apimtas staiga plykstelėjusios nuojautos, jog čia pats likimas, šios turgaus knygutės aplanke perskaičiau: „Traktatas apie Stepių Vilką. Ne visiems.“

Štai kas buvo parašyta knygelėje, kurią aš, vis labiau domėdamasis, perskaičiau tuo pradėjimu:

TRAKTATAS

APIE

STEPIŲ VILKĄ

Tik bepročiams

Kartą gyveno toks padaras, vardu Haris, pramintas Stepių Vilku. Jis vaikščiojo dviem kojom, nešiojo drabužius ir buvo žmogus, bet iš tikrųjų vis dėlto buvo stepių vilkas. Jis daug ko išmoko iš to, ką gali išmokti galvoti žmonės, ir buvo gana protingas. Bet neišmoko vieno dalyko: būti patenkintas savimi ir savo gyvenimu. Tas jam nepavyko, jis buvo nepatenkintas žmogus. Tai atsitiko tikriausiai todėl, kad širdies gilumoje jis visada žinojo (arba tarėsi žinąs), jog iš tikrųjų esąs visai ne žmogus, o vilkas iš stepės. Tegul protingi žmonės ginčijasi, ar jis tikrai buvo vilkas, ar kadaise, galbūt dar prieš gimimą, iš vilko paverstas žmogum arba gimė žmogum, bet buvo apdovanotas stepių vilko siela ir jos apsėstas, ar šitas įsitikinimas, kad jis iš tikrųjų esąs stepių vilkas, buvo vien jo vaizduotės ir ligos vaisius. Juk, pavyzdžiui, visai galimas dalykas, kad šis žmogus gal savo vaikystėje buvo laukinis, nesuvaldomas ir netvarkingas,

kad jo auklėtojai mėgino jame užmušti žvėrį ir tuo pačiu kaip tik jį privertė įsivaizduoti ir patikėti, kad jis iš tikrųjų žvėris, tik prisidengęs plonu auklėjimo ir žmoniškumo apvalkalu. Apie tai galima ilgai ir įdomiai kalbėti ir netgi šia tema parašyti knygą; tačiau Stepių Vilkui visa tai ničnieko neduotų, nes jam buvo visiškai tas pat, ar jame pabudino vilką kerai, mušimas ar jo paties vaizduotė. Kad ir ką apie tai galvotų kiti, kad ir ką apie tai galvotų jis pats, visa tai jam neturėjo jokios reikšmės, nes juk tuo vilko iš jo neišvarysi.

Taigi Stepių Vilkas turėjo dvi prigimtis, žmogišką ir vilkišką; toks buvo jo likimas, ir galbūt šis likimas nebuvo jau toks ypatingas ir retas. Sakoma, kad jau yra pasitaikę nemažai žmonių, turėjusių daug šunies ar lapės, žuvies ar gyvatės savybių, bet jie dėl to neturėję jokių ypatingų sunkumų. Šiuose žmonėse žmogus ir lapė, žmogus ir žuvis gyveno vienas greta kito, ir nė vienas neskriaudė kito. Jie net vienas kitam padėdavo, ir ne vienam žmogui, kuris nemažai pasiekė ir kuriam visi pavydi, laimę dažniau atnešdavo lapė ar beždžionė, o ne žmogus. Tai juk žino kiekvienas. O Hariui darėsi kitaip, žmogus ir vilkas jame negyveno vienas greta kito ir dar mažiau padėdavo vienas kitam, bet nuolat mirtinai vaidijosi ir tik kankino vienas kitą, o kai viename kraujyje ir vienoje sieloje yra du mirtini priešai, tuomet gyvenimas prastas. Ką gi, kiekvienam sava dalia, ir niekam ji nėra lengva.

Nors mūsų Stepių Vilkas jautėsi ir gyveno čia tarsi vilkas, čia tarsi žmogus, kaip ir visi mišrūs padarai, tačiau, kai jis būdavo vilkas, jame nuolat budėdavo žmogus, stebėdamas, sprendamas ir smerkdamas – o tuo metu, kai jis būdavo žmogus, lygiai taip pat elgėsi vilkas. Pavyzdžiui, jei Hariui kaip žmogui ateidavo į galvą graži mintis, jei jam kildavo subtilus, kilnus jausmas arba jei jis atlikdavo vadinamąjį gerą darbą, tuomet vilkas jame šiepdavo dantis ir juokdavosi ir kruvina patyčia rodydavo, koks juokingas, koks nederantis visas šis kilnus spektaklis stepių žvėriui, vilkui, kuris juk širdyje kuo puikiausiai žino, kas jam patinka, būtent – vienišam risnoti stepėmis, kartais lakti kraują ar vytis vilkę, – ir tuomet kiekvienas žmogiškas poelgis, žiūrint vilko akimis, pasidarydavo baisiai komiškas ir nepatogus, kvailas ir tuščias. Bet visiškai taip pat būdavo, kai Haris jausdavosi ir elgdavosi kaip vilkas, kai jis kitiems rodydavo dantis, kai jausdavo neapykantą ir mirtiną priešišumą visiems žmonėms, jų melagingoms ir išsigimusioms manieroms, jų papročiams. Tuomet jame budėdavo žmogus, jis stebėdavo vilką, vadindavo jį gyvuliu ir žvėrim ir gadindavo bei nuodydavo visus jo paprastus, sveikus ir laukinius vilkiškos būtybės džiaugsmus.

Tai tokie buvo Stepių Vilko reikalai, ir galima įsivaizduoti, kad Hario gyvenimas nebuvo per daug malonus ir laimingas. Bet tai dar nereiškia, kad jis buvo pernelyg nelaimingas (nors jam pačiam, tarp kitko, taip atrodė, bet juk kiekvienas žmogus jam tekusias kančias laiko didžiausiomis). Taip nepasakysi apie joki žmogų. Netgi tas, kuriame nėra vilko, dėl to nebūtinai bus laimingas. Ir netgi nelaimingiausiam gyvenime pasitaiko saulėtų valandų ir mažyčių laimės gėlių tarp smėlio ir akmenų. Taip buvo juk ir Stepių Vilkui. Jis dažniausiai būdavo labai nelaimingas, šito nepaneigsi, ir galėdavo nelaimingus padaryti kitus – kai jis juos mylėdavo, o jie jį. Mat, visi, kurie jį pamildavo, visada matydavo tik vieną jo pusę. Daugelis jį mylėjo kaip subtilų, protingą ir savotišką žmogų, o paskui pasibaisėdavo ir nusivildavo, kai staiga atrasdavo jame vilką. O neaptikti jo negalėdavo, nes Haris, kaip ir kiekviena būtybė, norėjo, kad jį mylėtų visą, ir todėl negalėdavo nuneigti ir paslėpti vilko kaip tik nuo tų, kurių meilę labai brangino. Tačiau būdavo ir tokių, kurie jame mylėjo kaip tik vilką, kaip tik laisvę, laukinumą, nesuvaldomumą, pavojingumą ir stiprumą, ir jie vėlgi nepaprastai nusivildavo ir susisielodavo, kai staiga pasirodydavo, kad laukinis, piktas vilkas yra dar ir žmogus, kad jis dar ilgisi gėrio ir švelnumo, dar nori klausytis Mocarto, skaityti eiles ir turėti žmonijos idealų. Kaip tik pastarieji dažniausiai būdavo ypač nusivylę ir pikti, ir todėl Stepių Vilkas ėmiešdavo savo dvilypumo ir prieštaravimo taip pat į visus svetimus likimus, su kuriais susiliesdavo.

Bet kas dabar mano, jog pažįsta Stepių Vilką ir gali įsivaizduoti jo graudų, prieštaravimų suardytą gyvenimą, tas vis dėlto klysta, jis toli gražu visko nežino. Jis nežino, kad (juk nėra taisyklės be išimties, ir

vienas nusidėjėlis tam tikromis aplinkybėmis mielesnis dievui, negu devyniasdešimt devyni teisuoliai) – kad ir Hariui vis dėlto taip pat pasitaikydavo išimčių ir laimingų dienų, kad jame kartais vilkas, o kartais žmogus lygiai ir netrikdomas kvėpuodavo, mąstydamas ir jausdamas, kad kartkarčiais, labai retom valandėlėm, jie sudarydavo taiką ir gyvendavo vienas su kitu santarvėje, ne vien tik vienas miegodavo, o kitas tuo tarpu budėdavo, bet vienas kitą stiprindavo ir vienas kitą paremdavo. Kartais šio žmogaus gyvenime, kaip ir visur pasaulyje, visa, kas įprasta, kasdieniška, pažįstama ir dėsninga, rodės, teturėjo vienintelį tikslą – akimirką atsikvėpti, nutrūkti ir užleisti vietą kažkokiai nepaprastybei, stebuklui, malonei. Ar šios trumpos, retos laimės valandos palengvindavo, ar sušvelnindavo varganą Stepių Vilko dalią ir laimė pagaliau atsverdavo kančią, o gal trumpa, bet stipri tų nedaugelio valandų laimė sugerdavo ir viršydavo visą kančią, bet tai vėlgi kitas klausimas, ir tegu apie jį lig valios pamąsto žmonės, neturintys ko veikti. Stepių Vilkas irgi dažnai apie tai mąstydamas, ir tos jo dienos būdavo beprasmiškos ir nenaudingos.

Čia reikėtų pasakyti dar vieną dalyką. Tokio tipo žmonių, kaip Haris, yra gana daug, šiam tipui priklauso ypač daug menininkų. Visi šie žmonės savyje turi dvi sielas, dvi esybes, dieviškas ir velniškas pradas, motiniškas ir tėviškas kraujas, sugebėjimas džiaugtis ir sugebėjimas kentėti juose susimaišę ir susiraizgę lygiai taip pat priešiška ir padrikai, kaip Haryje vilkas ir žmogus. Ir šie žmonės, kurių gyvenimas labai neramus, kartais, retomis savo laimės akimirkomis, pajunta tokią jėgą ir tokią neapsakomą grožį, akimirkos laimės puta kartais ištykšta virš kančių jūros taip aukštai ir akinamai, jog šie trumpai blykstelėję laimės spinduliai paliečia taip pat kitus ir juos užburia. Taip tarsi brangi, skrajai laimės puta virš kančių jūros gimsta visi tie meno kūriniai, kuriuose vienas kenčiantis žmogus vienai valandai taip aukštai pakilo virš savo likimo, jog jo laimė spinduliuoja tarsi žvaigždė, ir visiems, kas ją mato, atrodo tarsi kažkas amžina, tarsi savo paties laimės sapnas. Visi šie žmonės, kad ir kaip vadintųsi jų darbai ir kūriniai, iš esmės visai neturi gyvenimo, tai yra jų gyvenimas nėra būtis, jis neturi pavidalo, jie nėra herojai, menininkai, mąstytojai ta prasme, kaip kiti yra teisėjai, gydytojai, batsiuviai ar mokytojai, bet jų gyvenimas – amžinas, sopulingas judėjimas ir vilnijimas, jis nelaimingas ir skausmingai sužalotas, jis baisus ir beprasmiškas, jei nelaikysime prasme kaip tik tų retų įvykių, darbų, minčių ir kūrinių, kurie sublyksi viršum tokio gyvenimo chaoso. Tarp šio tipo žmonių kilo pavojinga ir baisi mintis, kad galbūt visas žmogaus gyvenimas tėra didelė klaida, ūmus ir nepasisekęs promotės priešlaikinis gimdymas, klaidus ir šiurpiai nepavykęs gamtos eksperimentas. Bet tarp jų kilo ir kitokia mintis – kad žmogus galbūt yra ne vien tik pusiau protingas gyvulys, bet ir dievų vaikas, kuriam skirtas nemirtingumas.

Kiekvienas žmonių tipas turi savo požymių, savo skiriamųjų bruožų, kiekvienas turi savo dorybių ir ydų, kiekvienas – savo mirtiną nuodėmę. Vienas Stepių Vilko bruožų tas, kad jis buvo vakaro žmogus. Rytas jam buvo netikęs paros laikas, kurio jis bijodavo ir kuris jam niekada nieko gero neatnešdavo. Niekada, nė vieną savo gyvenimo rytą jis nebuvo tikrai linksmas, nė karto priešpiečio valandom nepadarė nieko gero, neturėjo gerų sumanymų, nesuteikė džiaugsmo nei sau, nei kitiems. Tik popiečiais iš lėto atšildavo ir atgydavo ir tik į vakarą, geromis savo dienomis, jis būdavo vaisingas, veiklus, o kartais karštas ir linksmas. Su tuo buvo susijusi ir jo vienvėsi bei nepriklausomybės reikmė. Nė vienas žmogus niekada neturėjo didesnio, astringesnio nepriklausomybės poreikio, kaip jis. Jaunystėje, kai dar buvo neturtingas ir sunkiai pelnydavo duoną, jis verčiau badaudavo ir vaikščiodavo nuplyšusiais drabužiais, kad tik išgelbėtų truputėlį nepriklausomybės. Jis niekada neparsidavė nei už pinigų, nei dėl gerovės, nei moterims, nei šio pasaulio galingiesiems ir, kad išsaugotų savo laisvę, tūkstančius kartų atmesdavo ir paneigdavo tai, ką visi laikė jo nauda ir laime. Nieko jis taip neapkentė ir nesibaisėjo, kaip minties eiti kažkokias pareigas, laikytis kažkokio dienos ir metų suskirstymo, paklusti kitiems. Kontoros, kanceliarijos, raštinės jis neapkentė lyg mirties, o baisiausia, kas jam galėjo prisispnuoti, buvo kareivinių nelaisvė. Jis mokėjo išvengti visų tų dalykų, dažnai didelėmis aukomis. Čia slėpė jo jėga ir dorybė, čia jis buvo nepalenkiamas ir nepaperkamas, čia jo charakteris buvo tvirtas ir tiesmukas. Tačiau

su šia dorybe vėlgi buvo glaudžiausiai susijusi jo kančia ir likimas. Jam klojosi taip, kaip klojasi visiems: tai, ko atkakliausiai ieškojo ir siekė visu savo esybės potraukiu, – tai gaudavo, bet tokiu dideliu kiekiu, kuris žmogui jau nebeeina į sveikatą. Iš pradžių tai buvo jo svajonė ir laimė, vėliau – jo kartus likimas. Trokštantis valdžios žūsta nuo valdžios, piniguočius – nuo pinigų, vergas – nuo vergovės, trokštantis malonumų – nuo malonumų. Taip ir Stepių Vilkas žuvo nuo savo nepriklausomybės. Jis pasiekė savo tikslą, jis darėsi vis nepriklausomesnis, niekas negalėjo jam įsakinėti, prie nieko jam nereikėjo taikytis, pats vienas laisvai apspręsdavo savo poelgius. Juk kiekvienas stiprus žmogus neišvengiamai pasiekia tai, ko verčia ieškoti tikras jo esybės potraukis. Tačiau, pasiekęs laisvę, Haris staiga pajuto, kad jo laisvė – mirtis, kad jis vienas, kad pasaulis kažkaip kraupiai davė jam ramybę, kad jam daugiau neberūpi nei žmonės, nei jis pats, kad jis pamažu dūsta, vis labiau ir labiau retėjant izoliuotumo ir vienatvės orui. Dabar pasirodė, kad vienatvės ir nepriklausomybės jis jau nebetrokšta ir nebesiekia, kad tai – tik jo lemtis, jo pasmerkimas, kad magiškas troškimas sumanytas ir jau nebeatšaukiamas, kad niekas nebeпадės, nors ir kaip ilgesingai ir kupinas geriausios valios jis tiestų rankas ir būtų pasiruošęs jungtis ir bendrauti: dabar jį paliko vieną. Kartu žmonėms jis visai nekėlė neapykantos ir pasibjaurėjimo. Atvirksčiai, jis turėjo labai daug draugų. Daugeliui jis patiko. Bet visada susilaukdavo tiktai simpatijos ir draugiškumo, būdavo kviečiamas, jam dovanodavo dovanas, rašydavo mielus laiškus, bet niekas su juo nesuartėdavo, niekada neatsirasdavo saitų, niekas nenorėjo ir nesugebėjo dalytis su juo gyvenimu. Dabar jį gaubė vienišųjų oras – toji tyli atmosfera, tas išslydimas iš aplinkos, tas nesugebėjimas bendrauti, prieš kurį ir valia, ir troškimas buvo bejėgiai. Tai ir buvo vienas reikšmingiausių jo gyvenimo bruožų.

[...]

Dar lieka individualų Stepių Vilko fenomeną, o ypač jo savotišką santykį su miesčionija, vadinasi, abu šiuos reiškinius, paaiškinti jų pagrindiniais dėsniais. Imkime išeities tašku, kadangi tai savaime prašyte prašosi, kaip tik jo santykį su „miesčioniškąja“ sfera!

Jo paties supratimu, Stepių Vilkas gyveno visiškai už miesčioniško pasaulio ribų, nes neturėjo šeimyninio gyvenimo ir nepažino socialinio garbės troškimo. Jis jautėsi kartais esąs tik vienišius, kartais originalas ir liguistas atsiskyrėlis, kartais pernelyg normalus, turįs genijaus duomenų, pakilęs virš mažučių eilinio gyvenimo normų individas. Jis sąmoningai niekino miesčionių ir didžiavosi, jog pats ne toks. Vis dėlto tam tikra prasme gyveno visiškai miesčioniškai: turėjo banke pinigų ir rėmė neturtingus giminaičius, rengėsi nors ir nerūpestingai, bet padoriai, taip, kad nekristų į akis, stengėsi sugyventi su policija, mokesčių valdybomis ir kitokiais valdžios organais. O be to, kažkokia stipri, paslaptinga aistra jį nuolat traukė į siaurutį miesčionišką pasaulį, į tylus, padorius šeimyninius namus su švariais sodeliais, išblizgintomis laiptinėmis ir visa jų kuklia tvarkos ir padorumo atmosfera. Jam patiko turėti nedidelių ydų ir būti ekstravagantiškam, jaustis pašaliniu miesčioniškoje sferoje, keistuoliu arba genijum, tačiau jis niekada nebuvo įsikūręs ir negyveno, jei taip galima pasakyti, gyvenimo provincijose, kur nebėra miesčioniškumo. Jis laisvai nesijautė nei tarp žmonių, sudarančių išimtis ir vartojančių prievartą, nei tarp nusikaltėlių ar beteisių, bet niekada nepalikto miesčionių provincijos, visada buvo susijęs su jų normomis ir atmosfera, nors šis ryšys ir reiškė prieštaravimą ir maištą. Be to, jis buvo smulkiaburžuaziškai auklėjamas ir nuo tada išlaikė daugybę sąvokų ir šablonų. Teoriškai jis nė kiek nebuvo nusistatęs prieš prostituciją, bet pats nebūtų galėjęs rimtai žiūrėti į prostitutę ir iš tikrųjų laikyti ją sau lygia. Politinį nusikaltėlių, revoliucionierių ar dvasinų suvedžiotojų, kurių boikotudavo valstybė ir visuomenė, jis galėjo pamilti kaip brolių, bet vagiui, įsilaužėliui, žudikui jis nebūtų pajutęs nieko daugiau, kaip tik gana miesčionišką gailėstį.

Taigi viena savo esybės ir elgsenos dalimi jis nuolat pripažino ir teigė tai, su kuo antrąja kovojo ir ką neigė. Užaugęs išpuoselėtuose miesčioniškuose namuose, kur tvirtai laikytasi formos ir papročių, jis viena

savo sielos dalimi visada buvo ištikimas šito pasaulio tvarkai, nors jau seniai individualizavosi, peržengdamas galimą miesčioniškumo ribą, ir seniai išsivadavo nuo miesčioniško idealo ir miesčioniško tikėjimo esmės.

O „miesčioniškumas“, ši nuolat egzistuojanti žmogaus būseną, yra ne kas kita, kaip mėginimas rasti kompromisą, kaip siekimas pusiausviro vidurio tarp daugybės kraštutinumų ir prieštarų žmogaus elgesio polių. Panagrinėkime kaip pavyzdį vieną šių polių, kad ir priešingumą tarp šventojo ir ištvirkėlio, ir mūsų palyginimas greitai bus suprantamas. Žmogus gali visiškai atsiduoti dvasiniam gyvenimui, priartėti prie dieviško prado, šventojo idealo. Jis, atvirščiai, gali visai atsiduoti savo instinktams, savo jusliniams norams ir sutelkti visas savo pastangas akimirsnį trunkančiam džiaugsmui pasiekti. Vienas kelias veda link šventojo, link dvasios kankinio, link atsidavimo dievui. Kitas kelias veda link ištvirkėlio, link instinktų kankinio ir link atsidavimo dūlėjimui. Taigi miesčionis stengiasi gyventi tarp abiejų kelių, saikingam vidury. Jis niekada savęs neišsižadės, neatsiduos nei svaiguliui, nei askezei, jis niekada nebus kankinys, niekada nesutiks žūti – atvirščiai, jo idealas – ne atsidavimas, bet savojo „aš“ išlaikymas, jis nesiekia nei šventumo, nei jo priešybės, būtinybė jam nepakenčiama, jis, tiesa, nori tarnauti dievui, bet nori tarnauti ir svaiguliui, jis, tiesa, nori būti dorybingas, bet ir žemėje nori truputėlį pagyventi savo malonumui. Trumpai tariant, jis mėgina išsikurti viduryje, tarp kraštutinumų, nuosaikioje ir sveikoje zonoje, be smarkių vėtrų ir audrų, ir tai jam pasiseka, tačiau tik atsisakius gyvenimo ir jausmo intensyvumo, kurį teikia į būtinybę ir kraštutinumus atgręžtas gyvenimas. Intensyviai gyventi galima tik savojo „aš“ kaina. O miesčionis nieko labiau nevertina, kaip savojo „aš“ (tarp kitko, tik rudimentiška teišsivysčiusį „aš“). Vadinasi, intensyvumo kaina jis laimi išsilaukymą ir saugumą, vietoj atsidavimo dievui gauna sąžinės ramybę, vietoj džiaugsmo – pasitenkinimą, vietoj laisvės – patogumą, vietoj mirtinos kaitros – malonią temperatūrą. Todėl miesčionis iš esmės yra būtybė su silpnu gyvenimo impulsu, baugšti, bijanti bent kiek savęs išsižadėti, lengvai valdoma. Todėl ir vietoj valdžios jis pastatė daugumą, vietoj prievartos – įstatymą, vietoj atsakomybės – balsavimo procedūrą.

Aišku, kad ši silpna ir baikšti būtybė, nors ir kažin kiek jų tokių būtų, negali išsilaukyti, kad dėl savo ypatybių ji pasaulyje negali atlikti kito vaidmens, kaip ėriukų banda tarp besibastančių vilkų. Vis dėlto matome, kad, nors tais laikais, kai valdo labai stiprios natūros, miesčionis tučtuojau priremiamas prie sienos, tačiau jis niekada nežūva, retkarčiais, regis, net viešpatauja pasaulyje. Kaipgi taip atsitinka? Nei gausi jo banda, nei dorybė, nei sveikas protas, nei organizacija neišstengtų išgelbėti jo nuo pražūties. Tiems, kurių gyvenimo intensyvumas nuo pat pradžių labai susilpnintas, neišlaikys gyvybės jokie pasaulio vaistai. Ir vis dėlto miesčionija gyvena, ji stipri, ji klesti. Kodėl?

Atsakymas: dėl stepių vilkų. Iš tikrųjų, gyvybinė miesčionijos jėga visiškai priklauso ne nuo normalių jos narių savybių, bet nuo gausybės autsailerių, kuriuos ji prisitraukia savo idealų miglotumo ir begalinio lankstumo dėka. Miesčionijoje visuomet gyvena daugybė stiprių ir laukinių natūrų. Mūsų Stepių Vilkas Haris – charakteringas pavyzdys. Nors jo individualybės išsivystymas gerokai peržengė galimą miesčioniui ribą, nors meditacijos palaima jam žinoma ne blogiau, kaip niūrus neapykantos ir savęs nekentimo džiaugsmas, nors jis niekina įstatymą, dorybę ir sveiką protą, vis dėlto jis yra miesčionijos kalnys ir negali nuo jos pabėgti. Taigi tikrosios miesčionijos masė supa platūs žmonijos sluoksniai, daugybė tūkstančių gyvybių ir intelektų, nors ir peraugusių miesčioniją ir linkusių laisvai gyventi ir siekti absoliuto, bet prisirišusių prie miesčionijos infantiliais jausmais ir truputį per daug užsikrėtusių jos gyvenimo intensyvumo silpninimu, tačiau vis dėlto kažkaip sustingusių miesčionijoje, kažkaip jai priklausomų, išipareigojusių ir jai tarnaujančių. Mat, miesčionija laikosi principo, priešingo didžiųjų principui: kas ne prieš mane, tas už mane!

Jeį, tuo remdamiesi, panagrinėsime Stepių Vilko sielą, tai pasirodys, kad jis jau vien dėl aukšto jo individualybės lygio nėra miesčionis – nes bet kokia labai išsivysčiusi individualybė atsigrežia prieš savąjį „aš“ ir linksta vėl jį sunaikinti. Mes matome, kad jame glūdi vienodai stiprūs ir šventojo, ir ištvirkėlio

impulsai, tačiau dėl kažkokio silpnumo ar vangumo jis negalėjo nuskrieti į laisvą laukinę visatą, negalėjo įveikti sunkios, motiniškos miesčionijos žvaigždės traukos. Tai tokia jo padėtis pasaulio erdvėje, tai toks jis suvaržytas. Daugelis intelektualų, didžiama menų žmonių priklauso šiam tipui. Tik stipriausi iš jų išsiveržia iš miesčioniškos žemės atmosferos ir patenka į kosmosą, o visi kiti rezignuoja arba eina į kompromisus, nekenčia miesčionijos ir vis dėlto jai priklauso, ją stiprina ir šlovina ir galų gale turi ją pripažinti, kad kaip nors galėtų gyventi. Tragizmui šios nesuskaičiuojamos egzistencijos dar nepribrendusios, bet jos pribrendusios vis dėlto gana didelei nesėkmei ir piktai lemčiai, kurios pragare talentai visai išverda ir pasidaro vaisingi. Tie nedaugelis, kurie išsiveržia, pasiekia absoliutą ir šlovingai žūva, jie tragiški, jų skaičius nedidelis. O kitiems, neišsiveržusiems, kurių talentus miesčionija dažnai labai pagarbiai vertina, atdara trečioji karalystė, įsivaizduojamas, bet suverenus pasaulis – humoras. Nerimastingi stepių vilkai, šie nuolat ir baisiai kenčiantys, kuriems neskirta galios, būtinos tragizmui, išsiveržimui į žvaigždėtą erdvę, kurie jaučia pašaukimą absoliutui ir vis dėlto absoliute negali gyventi, – jiems, jei jų dvasia užsigrūdino kančiose ir pasidarė elastinga, yra taiki išeitis – humoras. Humoras kažkodėl visuomet lieka miesčioniškas, nors tikras miesčionis nesugeba jo suprasti. Jo įsivaizduojamoje sferoje iškūnija painus, daugialypis visų stepių vilkų idealas: čia galima tuo pačiu metu ne tik pritarti šventajam ir ištvirkėliui, prilenkti polius prie vienas kito, bet ir miesčionį įjungti į šį pritarimą. Juk atsidavusis dievui visiškai gali pritarti nusikaltėliui, ir atvirksčiai, bet jie abu, o ir visi kiti žmonės absoliutai, negali pritarti netgi tam neutraliam, abejingam viduriui, miesčioniškumui. Tik vienas humoras, puikiausias išradimas tų, kurių maksimalizmas sukaustytas, tų, kurie beveik tragiški, tų, kurie labai gabūs, bet nelaimingi, tik vienas humoras (galbūt savičiausias ir genialiausias žmonijos laimėjimas) pasiekia tai, kas neįmanoma, aprėpia ir sujungia savo prizmių spinduliavimu visas žmonijos gyvenimo sritis. Gyventi pasaulyje, tarsi tai nebūtų pasaulis, gerbti įstatymą ir vis dėlto jį pranokti, turėti „tarsi neturėtum“, atsisakyti, tarsi tai būtų joks atsisakymas, – įgyvendinti visus šiuos mėgstamus ir dažnai formuluojamus didžios gyvenimo išminties reikalavimus tegali vien humoras.

Ir jeigu tik Stepių Vilkui, kuris tam turi ir talentą, ir polinkį, tvankiame savo pragaro chaose pasisektų išspausti, išsunkti šį stebuklingą gėrimą, jis būtų išgelbėtas. Bet jam dar daug ko trūksta. Tačiau galimybė, viltis yra. Kas jį myli, kas jį užjaučia, tepalinki jam šio išsigelbėjimo. Tuomet jis, žinoma, visam laikui sustingtų miesčioniškume, bet jo kančios būtų pakenčiamos, būtų vaisingos. Jo santykis su miesčionišku pasauliu, ir meilėje, ir neapykantoje, netektų sentimentalumo, ir jo susijimas su šiuo pasauliu nustotų jį nuolatos kankinęs tarsi gėda.

Kad tai pasiektų arba galų gale galbūt vis dėlto ryžtųsi šuoliui į visatą, toks Stepių Vilkas vieną kartą turėtų stoti akistaton pats su savimi, turėtų giliai pažvelgti į savo sielos chaosą ir visiškai suvokti patį save. Tuomet jo abejotina egzistencija jam atsiskleistų visu savo nepakeičiamumu, ir ateityje jis jau nebegalėtų pabėgti iš savo instinktų pragaro į sentimentalią paguodos filosofiją, o iš jos – vėl į aklą savo vilkiškumo svaigulį. Žmogus ir vilkas būtų priversti atpažinti vienas kitą be apgaulingų jausmo kaukių, tiesiai pasižiūrėti vienas kitam į akis. Čia jie arba sprogtų ir amžinai išsiskirtų, tad nebeliktų Stepių Vilko, arba, nušviesti humoro šviesos, sukurtų santuoką iš išskaičiavimo.

Galimas daiktas, kad Hariui vieną dieną pasitaikys ši paskutinė galimybė. Galimas daiktas, kad jis vieną dieną išmoks save pažinti, arba gavęs vieną iš mūsų mažųjų veidrodžių, arba susitikęs nemirtingąjį, arba galbūt viename iš mūsų magiškųjų teatrų suradęs tai, ko jam reikia, kad galėtų išlaisvinti savo apleistą sielą. Jo laukia tūkstančiai tokių galimybių, jo likimas jas magiškai traukia, visi šie miesčionijos autsideriai gyvena šių magiškų galimybių atmosferoje. Tereikia menkniekio, ir žaibas trenkia.

Ir visa tai labai gerai žinoma Stepių Vilkui, net jeigu jis niekada neišvys šių savo vidinės biografijos metmenų. Jis jaučia savo padėtį visatoje, jis jaučia ir pažįsta nemirtinguosius, jis jaučia, jog gali susitikti su pačiu savimi, ir bijo to, jis žino, kad yra veidrodis, į kurį jam taip reiktų žvilgtelti ir į kurį pažvelgti jis

taip mirtinai bijo.

Baigiant savo studiją, belieka atskleisti dar vieną, paskutinę fikciją, vieną principinę apgavystę. Visokie „paaiškinimai“, visokia psichologija, visokie mėginimai suprasti reikalauja juk pagalbinių priemonių, teorijų, mitologijų, melo; ir padorus autorius, jei galima, savo dėstymo pabaigoje turėtų neužmiršti atskleisti šio melo. Jei aš sakau „viršuje“ arba „apačioje“, tai čia juk jau bus tvirtinimas, kurį reikia paaiškinti, nes viršus ir apačia egzistuoja tik mąstyme, tik abstrakcijoje. Pasaulis savaime nežino nei viršaus, nei apačios.

Trumpai tariant, „Stepių Vilkas“ – taip pat fikcija. Jei Haris jaučiasi esąs vilkžmogis ir tariasi esąs sudarytas iš dviejų priešišku ir priešingų būtybių, tai tas viso labo tėra supaprastinta mitologija. Haris visai ne vilkžmogis, ir jei mes tartum patikėjome melu, kurį jis pats sugalvojo ir kuriuo tiki, ir jei iš tikrųjų mėginome jį nagrinėti ir interpretuoti kaip dvilybę būtybę, kaip Stepių Vilką, tai mes, vildamiesi, kad mus bus lengviau suprasti, pasinaudojome apgaule, kurią dabar bandysime atitaisyti.

Padalijimas į vilką ir žmogų, į instinktą ir dvasią, kurio Haris griebiasi, stengdamasis savo likimą padaryti suprantamesnį, – tai labai grubus supaprastinimas, tai tikrovės išprievartavimas, mėginant įtikinamai, bet klaidingai paaiškinti prieštaravimus, kurių šis žmogus suranda savyje ir kurie, jam atrodo, yra jo nemenkų kančių šaltinis. Haris randa savyje „žmogų“, tai yra minčių, jausmų, kultūros, sutramdytos ir rafinuotos prigimties pasaulį, šalia to jis savyje taip pat randa ir „vilką“, tai yra tamsų instinktų, atšiaurumo, žiaurumo, nerafinuotos, grubios prigimties pasaulį. Nors iš pažiūros jo esybė buvo aiškiai padalyta į dvi viena kitai priešiškas sferas, jis nuolat pastebėdavo, kad vilkas ir žmogus kažkiek laiko, kažkokią laimingą akimirką sugyvena vienas su kitu. Jei Haris pamėgintų nustatyti, kiek dalyvauja žmogus ir kiek dalyvauja vilkas kiekvienu jo gyvenimo momentu, kiekviename jo pojūty, jis iš karto patektų į aklavietę, ir visa jo žavi vilko teorija nueitų vėjais. Juk nė vienas žmogus, net primityvus negras, net idiotas nėra taip maloniai paprastas, jog galima būtų paaiškinti, kad jo prigimtis sudaryta tik iš dviejų ar trijų pagrindinių elementų sumos; o jau paaiškinti tokį diferencijuotą žmogų, kaip Haris, naiviai jį dalijant į vilką ir žmogų, yra visai beviltiškai vaikiškas bandymas. Haris sudarytas ne iš dviejų būtybių, o iš šimty, iš tūkstančių. Jo gyvenimas (kaip ir kiekvieno žmogaus gyvenimas) vyksta ne tik tarp dviejų polių, maždaug tokių, kaip instinktas ir dvasia arba šventasis ir ištvirkėlis, jis vyksta tarp tūkstančių, tarp galybės porų polių.

Nesistebėkime, kad toks išmaningas ir protingas žmogus, kaip Haris, laiko save „Stepių Vilku“, kad jis tariasi išreiškias turtingą ir sudėtingą savo gyvenimo sandarą tokia paprasta, tokia grubia, tokia primityvia formule. Žmogus tesugeba mąstyti labai nedideliu mastu, ir net intelektualiausias ir labiausiai išsimokslinęs žmogus pasaulį ir save visada mato pro labai naivių, supaprastinančių ir melagingų formulų akinius – bet dažniausiai save! Juk tai, matyt, įgimtas ir visiškai natūraliai kylantis kiekvieno žmogaus poreikis – įsivaizduoti save kaip vienovę. Nors ir labai dažnai, nors ir labai stiprių smūgių yra susilaukusi ši iliuzija, ji vėl ir vėl atgyja. Teisėjas, sėdintis priešais žudiką ir žiūrintis jam į akis, akimirką išgirsta žudiką kalbant jo (teisėjo) balsu ir savo viduje taip pat atranda visus žudiko polėkius, sugebėjimus, galimybes, – o jau kitą akimirką jis vėl vienovė, vėl tampa teisėju, išitraukia į savo įsivaizduoto „aš“ kiautą, atlieka savo pareigą ir nuteisia žudiką mirti. O jeigu ypač gabiose ir jautriai organizuotose žmonių sielose blyksteli daugialypumo nuojauta, jeigu jie, kaip ir kiekvienas genijus, sugriauna asmenybės vienovės iliuziją ir pasijunta esą daugialypiai, pasijunta tarsi daugelio „aš“ kamuolys, ir tereikia tik jiems apie tai išsitarti, ir dauguma juos tučtuojau įkalina, pasišaukia į pagalbą mokslą, konstatuoja šizofreniją ir apsaugoja žmoniją, kad neišgirstų tiesos šauksmo iš šių nelaimingųjų lūpų. Tačiau kam čia aušinti burną, kam sakyti dalykus, kurie kiekvienam mąstančiam ir taip žinomi, bet kuriuos neišprasta sakyti? Taigi, jeigu jau koks nors žmogus ryžtasi įsivaizduotą „aš“ vienovę praplėsti iki dualizmo, tai jis jau beveik genijus,

šiaip ar taip, reta ir įdomi išimtis. Bet iš tikrųjų joks „aš“, net naiviausias, nėra vienovė, o labai įvairiapusis pasaulis, nedidelis žvaigždėtas dangus, formų, pakopų ir būsenų, paveldėjimų ir galimybių chaosas. O kad kiekvienas skyrium stengiasi šį chaosą laikyti vienove ir kalba apie savo „aš“, tarsi tai būtų paprastas, tvirtai suformuotas ir aiškiai apibrėžtas reiškinys, tai ši apgaulė, įprasta kiekvienam žmogui (netgi turinčiam didžiausių siekimų), atrodo tokia pati būtinybė, toks pat gyvenimo reikalavimas, kaip kvėpavimas ir valgis.

Apgaulė ši pagrįsta paprasta metafora. Kūnu kiekvienas žmogus vientisas, o siela – ne. Ir poezijoje, net rafinuočiausioje, pagal tradiciją nuolat operuojama tariamai vientisais, tariamai vieningais veikėjais. Ligšiolinėje poetinėje kūryboje specialistai, žinovai labiausiai vertina dramą, ir teisėtai, nes ji teikia (arba galėtų teikti) didžiausią galimybę pavaizduoti „aš“ kaip kažkokią daugybę – jei tam neprieštarautų grubi išorė, kuri kiekvieną dramos veikėją apgaulingai parodo kaip vienovę, kadangi jis glūdi neabejotinai unikaliame, vieningame, užbaigtame kūne. Labiausiai naivioji estetika vertina vadinamąją charakterių dramą, kurioje kiekvienas veikėjas reiškiasi kaip kažkokia gana išryškinta ir izoliuota vienovė. Tik neaiškiai ir pamažu kai kuriems smilkteli nuojauta, kad visa tai galbūt tėra pigi ir paviršutiniška estetika, kad mes klystame, taikydami didiesiems mūsų dramaturgams puikias, bet mums neįgimtas, o vien įbruktas grožio sąvokas, antiką, kuri, visur remdamasi matomu kūnu, iš tikrųjų ir pramanė „aš“ fikciją, veikėjo fikciją. Poetiniuose senovės Indijos kūriniuose ši sąvoka visiškai nežinoma, indų epų herojai – ne veikėjai, o minios veikėjų, eilės inkarnacijų. Ir mūsų šiuolaikiniame pasaulyje yra poetinių kūrinių, kuriuose, prisidengiant veikėjų ir charakterių žaismu, mėginama, autoriui galbūt ir ne visiškai tai įsisąmoninus, pavaizduoti sielos įvairumą. Kas nori tai suprasti, turi vienką kart ryžtis pažvelgti į tokio poetinio kūrinio veikėjus ne kaip į atskiras būtybes, bet kaip į kažkokios aukštesnės vienovės (kad ir poeto sielos) dalis, puses, įvairius aspektus. Kas šitaip vertins, sakysim, „Faustą“, tam Faustas, Mefistofelis, Vagneris ir visi kiti bus kažkokia vienovė, kažkoks superveikėjas, ir tik šioje aukštesniojoje vienovėje, ne atskiruose personažuose, yra kažkokia tikrosios sielos esmės užuomina. Kai Faustas ištaria posakį, pagarsėjusį tarp mokytojų, keliantį baimę susižavėjusiam filisteriui: „Deja, dvi sielos manyje gyvena!“, tuomet pamiršta Mefistofelį ir daugelį kitų sielų, kurios taip pat yra jo krūtinėje. Juk ir mūsų Stepių Vilkas mano, kad savo krūtinėje nešiojasi dvi sielas (vilko ir žmogaus) ir kad dėl to jo krūtinėje jau baisiai ankšta. Krūtinė, kūnas juk visada vienas, bet sielų juose gyvena ne dvi ar penkios, o nesuskaičiuojama daugybė; žmogus – svogūnas, susidedantis iš šimtų lukštų, audinys, susidedantis iš daugybės siūlų. Tai suprato ir tiksliai žinojo senieji azijiečiai, o budistų jogai yra išradę tikslių techniką, kaip demaskuoti asmenybės iliuziją. Linksma ir įvairiapusis žmonijos žaidimas: iliuzija, kuriai demaskuoti Indija plūkėsi tūkstantį metų, – tai ta pati iliuzija, kuriai stiprinti ir palaikyti tiek pat pastangų reikėjo Vakarams.

Jeigu šiuo požiūriu panagrinėsime Stepių Vilką, tai mums bus aišku, kodėl jis taip kenčia dėl savo juokingo dvilypumo. Jis, kaip ir Faustas, mano, kad dviejų sielų vienai vienintelei krūtinei esą jau per daug ir kad nuo jų krūtinė turėtų plyšti. Bet jų, priešingai, jam dar per maža, ir Haris baisiai prievartauja savo vargšę sielą, mėgindamas ją suvokti kaip tokį primityvų vaizdą. Haris, nors ir labai išsilavinęs žmogus, elgiasi lyg koks laukinis, temokantis suskaičiuoti tik iki dviejų. Vieną dalį savęs jis vadina žmogum, kitą vilku ir mano, kad tai jau viskas ir nieko nebepridursi. Į „žmogų“ jis kemša visa, ką randa savyje dvasiška, rafinuota arba bent kultūringa, o į vilką – visa, kas instinktyvu, atšiauru ir chaotiška. Bet gyvenime ne taip jau paprasta viskas, kaip mūsų mintyse, ne taip grubu, kaip mūsų skurdžioje idiotų kalboje, ir Haris dvigubai apsigauja, naudodamasis šiuo laukiniu vilko metodu. Haris, nuogąstaujame, jau priskiria „žmogui“ ištisas savo sielos sritis, kurioms dar toli iki žmogaus, o vilkui priskiria tokias savo būdo dalis, kurios seniai pranoko vilką.

Kaip ir visi žmonės, Haris mano gana gerai žinąs, kas yra žmogus, tačiau iš tikrųjų visiškai šito nežino, nors neretai, sapnuose ir kitose, sunkiai sukontroliuojamose sąmonės būsenose, tai nujaučia. O kad jis

neužmirštų šių nuojautų, kad jas kaip galima geriau išsimintų! Juk žmogus – ne sustingęs ir pastovus pavidalas (toks buvo antikos idealas, nors jos išminčiai ir kitaip spėliojo), o greičiau kažkoks mėginimas, kažkoks perėjimas, jis ne kas kita, kaip siauras, pavojingas tiltas tarp gamtos ir dvasios. Link dvasios, link dievo stumia jį slapčiausias pašaukimas, atgal prie gamtos, prie motinos traukia nuoširdžiausias ilgesys: tarp abiejų jėgų, baugščiai virpėdamas, švytuoja jo gyvenimas. Tai, kaip kiekvienu momentu žmonės supranta sąvoką „žmogus“, visada tėra vien laikinas miesčioniškas susitarimas. Ši konvencija neigia ir smerkia kai kuriuos grubiausius instinktus, reikalauja kažkiek sąmonės, kultūros, reikalauja įveikti gyvuliškus pradus, ne tik leidžia truputį dvasios, bet ir reikalauja. Šios konvencijos „žmogus“, kaip ir kiekvienas miesčioniškas idealas, yra kompromisas, drovus ir naiviai gudrus mėginimas apgauti ne tik pikčiurną gamtą, bet ir įkyruolę dvasią ir pagyventi tarp jų abejingame viduryje. Todėl miesčionis leidžia ir pakenčia tai, ką jis vadina „asmenybe“, bet kartu atiduoda asmenybę „valstybės“ Molochui ir nuolat kiršina abu vienas prieš kitą. Todėl šiandien miesčionis degina tarsi eretiką, karia tarsi nusikaltėlį tą, kuriam poryt statys paminklus.

Nuojauta, kad „žmogus“ dar ne visiškai sukurtas, o tėra dvasios reikalavimas, tolima, tiek pat trokštama, kiek ir baugi galimybė ir kad tas kelias į ją nueinamas visada tik labai palengva ir baisių kančių bei ekstazių kaina, ir keliauja ten tie reti pavieniai žmonės, kurių šiandien laukia ešafotas, rytoj paminklas, – ši nuojauta gyvena ir Stepių Vilko širdyje. Bet tai, ką jis, priešingai savo „vilkui“, vadina savyje „žmogum“, tai iš esmės ne kas kita, o kaip tik tas pats vidutiniškas miesčioniškos konvencijos „žmogus“. Taip, Haris gana gerai jaučia, kad yra kelias į tikrąjį žmogų, kelias į nemirtinguosius, retkarčiais jis nedrąsiai paeina šioki toki galelį šiuo keliu ir už tai moka sunkiom kančiom, skaudžiu vienišumu. Bet pripažinti tą aukščiausiąjį reikalavimą ir siekti tikro, sielos trokštamo sužmogėjimo, eiti vieninteliu, siauru keliu į nemirtingumą – šito jis vis dėlto širdies gelmėse bijo. Jis labai gerai jaučia: tai lems dar didesnes kančias, ištrėmimą, išsižadėjimą visko, galbūt ešafotą, – ir nors šio kelio gale vilioja nemirtingumas, jis vis dėlto nenori kentėti visų tų kančių, mirti visom tom mirtim. Nors žmogėjimą kaip tikslą jis suvokia labiau, negu miesčionys, vis dėlto užmerkia akis ir nenori žinoti, kad padūkusiai kabintis į savąjį „aš“, padūkusiai nenorėti mirti yra tikriausias kelias į amžiną mirtį, o tuo tarpu mokėjimas numirti, nusimesti apvalkalą, amžinai išsižadėti savojo „aš“ kitimo labai artina nemirtingumą. Tarp nemirtingųjų garbindamas savo numylėtinius, sakysim Mocartą, jis galų gale žiūri į jį vis dėlto dar miesčionio akimis ir, visai kaip mokyklos mokytojas, Mocarto tobulumą yra linkęs aiškinti vien dideliu specialisto talentu, o ne jo pasiaukojimo didybe, pasiruošimu kentėti, abejingumu miesčionių idealams ir pakentimu tos didžiulės vienatvės, praretinančios, paverčiančios lediniu visatos eteriu visokią miesčionišką atmosferą aplink tuos, kurie kenčia, kurie žmogėja, tos Getsemanės sodo vienatvės.

Vis dėlto mūsų Stepių Vilkas savyje atrado bent Fausto dvilypumą, jis aptiko, kad jo kūno vienybei nebūdinga sielos vienybė, kad jis geriausiu atveju tik tebekeliauja ilgą piligrimo kelią link šios harmonijos idealo. Jis norėtų arba savyje nugalėti vilką ir visiškai tapti žmogumi, arba išsižadėti žmogaus ir bent jau kaip vilkas gyventi vieningą, ne dvilypį gyvenimą. Tikriausiai jis niekada kaip reikiant nestebėjo tikro vilko – galbūt tuomet būtų pamatęs, kad ir žvėrys neturi vieningos sielos, kad juose po gražia, stamantria kūno forma gyvena daugybė siekimų ir būsenų, kad ir vilkas savyje turi vidinių bedugnių, kad ir vilkas kenčia. Juk sakydamas: „Atgal į gamtą!“, žmogus visada eina skausmingu ir beviltišku klystkeliu. Haris niekada vėl nebus perdėm vilkas, o jei juo ir būtų, pamatytu, kad ir vilkas vėlgi nėra paprasta ir elementari būtybė, o net labai daugialypė ir sudėtinga. Ir vilkas savo vilkiškoje krūtinėje turi dvi ir daugiau negu dvi sielas, ir kas trokšta tapti vilku, tas lygiai toks pats užuomarša, kaip žmogus, kuris dainuoja: „O kokia laimė dar kartą būt vaiku!“ Simpatingas, bet sentimentalus žmogus, dainuojantis dainą apie laimingą vaiką, irgi norėtų grįžti į gamtą, į nekaltumą, prie pradžios, tačiau jis visiškai pamiršo, kad vaikai anaip tol nėra laimingi, kad jie sugeba turėti daug konfliktų, daug prieštaravimų, daugybę

visokiausių kančių.

Atgal nėra apskritai jokio kelio – nei į vilką, nei į vaiką. Daiktų pradžia neturi nei nekaltumo, nei paprastumo; visa, kas sukurta, net tai, kas iš pažiūros paprasčiausia, jau yra kalta, jau yra įvairu, įmesta į purviną tapsmo srovę ir niekad, niekad negali plaukti prieš srovę. Kelias į nekaltumą, į tai, kas nesukurta, į dievą veda ne atgal, o pirmyn, bet ne į vilką ar vaiką, o vis toliau į kaltę, vis giliau į žmogėjimą. O savižudybė tau, varganas Stepių Vilke, irgi rimtai nebepadės, tu eisi tik ilgesni, sunkesni ir labiau varginanti žmogėjimo kelią, tu dar dažnai būsi priverstas didinti savo dvilypumą, dar labiau komplikuoti savo sudėtingumą. Užuoť siaurinęs savo pasaulį, prastinęs savo sielą, turėsi skaudžiai ją išplėsti, vis labiau atverti pasauliui ir galų gale į ją priimti visą pasaulį, kad galbūt kažkada pasiektum pabaigą ir ramybę. Šiuo keliu ėjo Buda, juo ėjo kiekvienas didelis žmogus, vienas sąmoningai, kitas nesąmoningai, nelygu, kaip kam pavykdavo išdrįsti. Kiekvienas gimimas yra atitolimas nuo visatos, atsiribojimas, atsiskyrimas nuo dievo, skausmingas tapsmas iš naujo. Grįžti atgal į visatą, atsisakyti skausmingo individualumo, tapti dievu – tai reiškia taip išplėsti savo sielą, kad ji vėl pajėgtų aprėpti visatą.

Čia kalbama ne apie žmogų, kuriuo domisi mokykla, nacionalinė ekonomika, statistika, ne apie žmogų, kurių milijonai vaikščioja gatvėmis, apie kurį galima pasakyt tą pat, ką ir apie smėlį prie jūros arba bangų mūšos purslus: milijonu kitu daugiau ar mažiau – jokio skirtumo, jie – medžiaga, ir daugiau niekas. Ne, mes čia kalbame apie žmogų didžiąja prasme, apie ilgo žmogėjimo kelio tikslą, apie karališkąją žmogų, apie nemirtingąją. Genialumas – ne toks jau retas reiškinys, kaip mums dažnai atrodo, žinoma, ir ne toks dažnas, kaip mano literatūros ir pasaulio istorija, o juo labiau laikraščiai. Stepių Vilkas Haris, mūsų akimis, pakankamai genialus, kad galėtų ryžtis mėginimui sužmogėti, užuoť dėl kiekvieno sunkumo verksmingai atsikalbinėjęs, nurodinėdamas savo kvailą stepių vilką.

Jeigu tokių galimybių žmonės išsiverčia su nuorodomis į stepių vilkus ir į „deja, dvi sielos“, tai šitai lygiai taip pat keista ir liūdna, kaip ir jų dažnai baili meilė miesčioniškumui. Žmogus, sugėbantįs suvokti Budą, žmogus, nusimanantis apie žmonijos aukštybes ir bedugnes, neturėtų gyventi pasaulyje, kuriame viešpatauja sveikas protas, demokratija ir miesčioniškas švietimas. Jis gyvena jame vien iš bailumo, ir kai jį slegia jo dimensijos, kai jam ankštas miesčioniškas kambarys pasidaro per ankštas, tada jis visą kaltę suverčia „vilku“ ir nenori žinoti, kad vilkas kartais yra geriausia jo dalis. Visa tai, kas jame atšiauru, jis vadina vilku ir pajunta tai kaip kažką pikto, pavojingo, kaip miesčionišką baimę – ir nors jis laiko save menininku, nors yra įsitikinęs savo jausmų subtilumu, jam nėra į galvą neateina, kad be vilko, už vilko jame dar gyvena ir daug kas kita, kad ne viskas vilkas, kas kandžiojasi, kad ten dar gyvena lapė, drakonas, tigras, beždžionė ir rojaus paukštis. Jam nėra į galvą neateina, kad visą šį pasaulį, visą šį žvinių ir baisių, didelių ir mažų, stiprių ir silpnų kūrinių rojaus sodą nuslopina ir paima į nelaisvę pasaka apie vilką lygiai taip pat, kaip žmogų jame nuslopina ir paima nelaisvėn tariamas žmogus, miesčionis.

Įsivaizduokime sodą su šimtais visokiausių medžių, tūkstančiais visokiausių gėlių, šimtais visokiausių vaismedžių, šimtais visokiausių žolių. Ir jeigu šio sodo sodininkas nežino jokio kito botaninio skirtumo, kaip tik „valgomas“ ir „piktžolė“, jis neišmanys, ką daryti su devyniomis dešimtosiomis savo sodo, išraus nuostabiausias gėles, iškirs tauriausius medžius arba galų gale jų nekės ir į juos šnairuos. Taip elgiasi Stepių Vilkas su tūkstančiais savo sielos gėlių. Kas netinka rubrikoms „žmogus“ arba „vilkas“, to jis tiesiog nemato. Ir ko tik jis nepriskiria „žmogui“! Visą bailumą, visą beždžioniškumą, visą kvailumą ir smulkmeniškumą, jei tik tai ne vilkiška, jis priskiria „žmogui“, o visą stiprybę ir taurumą, vien dėl to, kad jam dar nepavyko savęs įveikti, jis priskiria vilkiškam savo pradui.

Mes atsisveikiname su Hariu, paliekame jį vieną eiti toliau savo keliu. Jei jis būtų atsidūręs tarp nemirtingųjų, jei jau būtų ten, kur, atrodo, suka jo sunkus kelias, kaip nustebejęs žvelgtų į šiuos vingius, į šį klauką, neryžtingą savo kelio zigzagą, kaip drąsinamai, priekaištingai, užjaučiamai, linksmai šypsotųsi

[...]

Šis Stepių Vilkas turėjo mirti, jis turėjo savo paties rankom padaryti galą nekenčiamam gyvenimui – arba, ištirpęs naujo savęs pervertinimo mirtinoje ugnyje, keistis, nusiplėšti kaukę ir žengti į naują savąjį „aš“. Ak, šis procesas man nebuvo naujas ir nežinomas, aš jį žinojau, aš jį jau daug kart išgyvenau, kiekvieną kart didžiausios neivilties laikais. Kiekvieną kart po šio giliai viską sujaukusio išgyvenimo mano ligtolinis „aš“ suduždavo į druzgus, kiekvieną kart giluminės jėgos jį supurtydavo ir sunaikindavo, kiekvieną kart kažkokia brangi ir ypač mylima mano gyvenimo dalis pasidarydavo neištikima ir žūdavo. Vieną kartą aš netekau savo miesčioniškos reputacijos bei turto ir turėjau išmokti atsakyti pagarbos tų, kurie lig šiol nusikeldavo prieš mane skrybėlę. Kitą kartą staiga iširo mano šeimininis gyvenimas; psichiškai susirgusi žmona išvijo mane iš namų, ir aš praradau jaukumą, meilę ir pasitikėjimą staiga pavirto neapykanta ir mirtina kova, užjaučiamai ir niekinamai žvelgė įkandin kaimynai. Tuomet ir prasidėjo mano vienišumas. Ir vėl po kelerių metų, po kelerių sunkių, karčių metų, atšiaurioje vienvėje, sunkios saviavoklos dėka susikūriau naują, asketišką dvasinį gyvenimą ir idealą ir, atsiduodamas abstrakčioms mąstymo pratyboms ir griežtai sureguliuotai meditacijai, vėl pasiekiau tam tikrą gyvenimo ramybę ir aukštumą, tačiau ir šitaip susiklostęs gyvenimas vėl žlugo ir staiga neteko savo taurios, aukštos prasmės; aš vėl blaškiausi po pasaulį, leisdamasis į klaidingas, varginančias keliones, kaupėsi naujos kančios ir nauja kaltė. Ir kiekvieną kart prieš nuplėšiant kaukę, prieš sudūžtant idealui stodavo šita šurpi tuštuma ir tylą, atsirasdavo ši mirtina izoliacija, vienvė ir nutolimas, šis tuščias, nykus abejingumo ir neivilties pragaras, kurį aš dabar vėl ką tik perėjau.

Per kiekvieną tokį mano gyvenimo sukrėtimą aš galų gale šį tą laimėdavau, ir to nepaneigsi, šiek tiek laisvės, dvasios, gelmės, bet taip pat dariausi ir vienišesnis, nesuprantamesnis, šaltesnis. Miesčionišku supratimu, nuo sukrėtimo prie sukrėtimo mano gyvenimas nuolat smuko, vis labiau tolo nuo to, kas normalu, leistina, sveika. Metams bėgant, likau be profesijos, šeimos, tėvynės, nepriklausiau jokioms socialinėms grupėms, buvau vienas, niekieno nemylimas, daugelio įtarinėjamas, nuolat nuožmiai kivirčiaus su viešąja nuomone ir morale, ir nors vis dar gyvenau miesčioniškoje aplinkoje, vis dėlto šiame pasaulyje buvau svetimas visais savo jausmais ir mintimis. Religija, tėvynė, šeima, valstybė man neteko vertės ir nė kiek nerūpėjo, nuo mokslo, cechų, meno pasipūtimo man darėsi stačiai koku; mano pažiūros, mano skonis, visas mano mąstymas, kuriais aš kadais stebindavau visus kaip gabus ir mėgstamas žmogus, dabar buvo apleisti bei sulaukėję ir žmonėms įtartini. Jeigu per visas skausmingas permainas aš ir laimėdavau kažko nematomo ir nepasveriamo – tai brangiai už tai mokėjau, ir mano gyvenimas kaskart darėsi vis vargesnis, sunkesnis, vienišesnis, pavojingesnis. Iš tiesų nebuvo jokios prasmės norėti, kad ir toliau eitų šis kelias, kuris vedė mane į vis retesnes sferas, panašias į tą dūmą iš Ničės rudens dainos.

Ak, taip, aš žinojau šituos išgyvenimus, šiuos pakitimus, kuriuos lėmė likimas savo sunkiems vaikams, savo opiausiems vaikams, pernelyg gerai aš juos žinojau. Aš žinojau juos, kaip garbėtroška, bet nelaimingas medžiotojas žino medžioklės žygio etapus, kaip senas biržos verteiva žino spekuliacijos, laimėjimo, netikrumo, svyravimo, bankroto etapus. Nejaugi man iš tikrųjų dar kartą teks visa tai išgyventi? Visą šią kančią, visą šį blaškymąsi, visą savojo „aš“ niekšiško ir niekingumo pažinimą, visą šią baisią pralaimėjimo baimę, šią mirties baimę? Argi ne protingiau ir paprasčiau būtų apsisaugoti nuo tiekios kančių pasikartojimo ir leisti į kojas? Žinoma, tai būtų paprasčiau ir protingiau. Kad ir ką apie „savižudžius“ tvirtina knygūkstė apie Stepių Vilką, niekas man neatims malonumo anglies dujomis, skustuvu ar pistoletu išvengti pasikartojančio proceso, kurio kartų skaudį esu patyręs iš tiesų gana dažnai ir giliai. Ne, velniai griebtų, jokia jėga pasaulyje manęs neprivers dar kartą drebėti prieš jo

mirtiną šturpą ir dar kartą įsikūnyti, įgyti naują pavidalą, o viso to galutinis tikslas, beje, ne taika ir ramybė, bet vien naujas savęs sunaikinimas, vis naujas savęs sukūrimas! Tebūnie savižudybė – kvailas, bailus ir menkas dalykas, tebūnie negarbingas ir gėdingas atsarginis išėjimas – bet kokio, netgi gėdingiausio išėjimo iš šio kančių malūno gali tik širdingai trokšti, čia jau nebepažaisi kilnumu ir heroizmu, čia aš tiesiog turiu rinktis – nedidelį, trumpą skausmą ar neapsakomai deginančią, begalinę kančią. Savo tokiaime sunkiaime, tokiaime beprotiškame gyvenime aš gana dažnai buvau kilnus Don Kichotas, teikiau pirmenybę garbei, o ne patogumui, heroizmui, o ne protui. Gana, užteks viso to!

Rytas jau žiovavo pro langus, švininis, prakeiktas lietingos žiemos dienos rytas, kai pagaliau atsiguliau. Į lovą pasiemiau ir savo apsisprendimą. Bet pačioje sąmonės periferijoje, ties paskutine jos riba, akimirka prieš užmiegant, sekundės greitumu prieš mane žybtelėjo ana keista vieta iš knygiškės apie Stepių Vilką, kur buvo kalbama apie „nemirtinguosius“, ir staiga prisiminiau, kad kartais, ir netgi visai neseniai, jaučiausi beveik kaip nemirtingasis, nes viename senos muzikos takte mėgavausi visa vėsia, švesia, rūsčiai šypsančia nemirtingųjų išmintim. Tai išniro, sublizgėjo, užgeso, ir sunkus it kalnas miegas užgulė man kaktą.

[...]

– Broli Hari, kviečiu jus į nedidelį atrakcioną. Įleidžiami tik bepročiai, užmokestis – protas. Ar pasiruošęs?

Aš vėl linktelėjau.

[...]

– Džiaugiuosi, mielas Hari, galėdamas jus šiandien truputį pavaišinti. Jums dažnai labai įkyrėdavo jūsų gyvenimas, jūs stengėtės iš čia ištrūkti, ar ne? Jūs trokštate palikti šį laiką, šį pasaulį, šią tikrovę ir įeiti į kitą, jums tinkamesnę tikrovę, į pasaulį be laiko. Padarykite tai, mielas bičiuli, kviečiu jus tai padaryti. Juk jūs žinote, kur slepiasi tas kitas pasaulis, kurio ieškote, kad tai jūsų paties sielos pasaulis. Tik jūsų paties viduje gyvena ta kita tikrovė, kurios ilgitės. Aš tegaliu jums duoti tai, kas jumyse jau egzistuoja, negaliu jums atidaryti kitos paveikslų salės, kaip tik jūsų sielos paveikslų salę. Aš nieko jums negaliu duoti, tik progą, akstiną, raktą. Aš padėsiu jums išvysti savo paties pasaulį, štai ir viskas.

Jis vėl įsikišo ranką į savo margo švarko kišenę ir išsitraukė apvalų kišeninį veidrodėlį.

– Pažiūrėkite: taip iki šiol jūs matėte pats save!

Jis prikišo man prie akių veidrodėlį (aš prisiminiau vaikišką eilėraštį: „Veidrodėli, veidrodėli, pasakyk“), ir aš, nelabai ryškiai ir miglotai, pamačiau klaikų, viduje judantį, viduje smarkiai verdantį ir kunkuliuojantį paveikslą – save patį, Harį Halerį, o šio Hario viduje – stepių vilką, baikštų, gražų, bet pasimetusį ir baimingai žvelgiantį vilką, kurio akyse žybčiojo čia pyktis, čia liūdesys, ir šie vilko kontūrai nepaliaujamai sruvo per Harį – taip upę drumsčia ir rausia kitos spalvos intakas, kai abi srovės skausmingai kovoja, ryja viena kitą, apimtos nenumaldyto formos ilgesio. Liūdnai liūdnai žvelgė į mane srūvantis, pusiau susiformavęs vilkas gražiomis baugščiomis akimis.

– Tai tokį jūs matėte pats save, – pakartojo Pablas švelniai ir vėl įsikišo veidrodėlį į kišenę. Aš dėkingai užsimerkiau ir gurkstelėjau eliksyro.

– Dabar pailsėjome, – tarė Pablas, – pasistiprinome ir truputį paplepėjome. Jei nebesijaučiate pavargę, nuvesiu jus į savo panoramą ir parodysiu savo mažą teatrą. Sutinkate?

Mes atsistojome, Pablas šypsodamasis nuėjo priekyje, atidarė kažkokias duris, atitraukė kažkokią portjerą, ir mes atsidūrėme apvaliame pasagos formos teatro koridoriuje, pačiame viduryje, ir į abi puses ėjo lenktas takas pro daugybę, neįtikėtiną daugybę siaurų durų, už kurių buvo ložės.

– Tai mūsų teatras, – paaiškino Pablas, – linksmas teatras, tikiuosi, jums čia bus iš ko pasijuokti.

Jis garsiai nusijuokė, paleisdamas tik keletą garsų, bet jie mane persmelkė kiaurai, tai buvo vėl tas skardus, keistas juokas, kurį aš jau anksčiau buvau girdėjęs iš viršaus.

– Mano teatrėlyje yra tiek ložių, kiek panorėsite, dešimt, šimtas, tūkstantis, ir už kiekvienų durų laukia tai, ko jūs kaip tik ieškote. Tai puiki paveikslų galerija, mielas bičiuli, bet jums nebus jokios naudos, jei apžiūrėsite ją toks, koks esate. Jus varžys ir akins tai, ką esate įpratęs vadinti savo asmenybe. Jūs, be abejonės, seniai atspėjote, kad įveikti laiką, išsivaduoti iš tikrovės, ar dar kaip kitaip pavadinsite savo ilgesį, reiškia ne ką kita, kaip norą atsikratyti vadinamosios savo asmenybės. Ji – kalėjimas, kuriame jūs sėdite. Ir jeigu įžengsite į teatrą toks, koks esate, viską matysite Hario akimis, pro senus Stepių Vilko akinius. Todėl esate kviečiamas atsikratyti šių akinių ir teiktis palikti šią labai gerbiamą asmenybę čia, rūbinėje, kur bet kuriuo metu galėsite vėl atsiimti. Puikus šokių vakaras, kuriame dalyvavote, traktatas apie Stepių Vilką, pagaliau ir lengvai stimuliuojantys vaistai, kurių mes ką tik paragavome, turėjo jus pakankamai paruošti. Atidavęs savo gerbiamą asmenybę, jūs, Hari, turėsite savo žinioje kairiąją teatro pusę, Hermina – dešiniąją, viduje galite susitikti bet kuriuo metu. Hermina, būk maloni, užėik kol kas už portjeros, aš norėčiau pirmiau įvesti Harį.

Hermina dingo dešinėje, praėjusi pro didžiulį veidrodį, kuris dengė galinę sieną nuo grindų iki pat skliauto.

– Na, Hari, dabar eikit ir būkit geros nuotaikos. Viso šio renginio tikslas – suteikti jums gerą nuotaiką, išmokyti juoktis, – tikiuosi, man nebus sunku šitai padaryti. Juk jūs gerai jaučiatės? Taip? Ar tik nebijote? Tai gerai, labai gerai. Dabar be baimės ir kupinas širdingiausio pasitenkinimo įžengsite į mūsų tariamą pasaulį, kaip čia priimta, atlikęs nedidelę tariamą savižudybę.

Jis vėl išsitraukė kišeninį veidrodėlį ir prikišo man prie veido. Vėl į mane žvelgė sutrikęs, miglotas Haris, per kurį sroveno besigrumiantis stepių vilkas, – gerai žinomas ir iš tikrųjų nesimpatingas paveikslas, kurio sunaikinimas negalėjo kelti man kokių rūpesčių.

– Šį jau neberekalingą veidrodžio atvaizdą, mielas bičiuli, jūs dabar užgesinsite, jis jau neberekalingas. Pakaks, kai leis jūsų nuotaika, šį paveikslą apžiūrinėti su nuoširdžiu juoku. Jūs čia esate humoro mokykloje, turite išmokyti juoktis. Na, o bet koks aukštesnis humoras prasideda tuomet, kai į savo asmenį liaujiesi rimtai žiūrėti.

Aš įdėmiai pažvelgiau į veidrodėlį („veidrodėli, pasakyk“), kuriame mėšlungiškai trūkčiojo Haris vilkas. Akimirka kažkas manyje krūptelėjo, giliai viduje, tyliai, bet skaudžiai, tarsi prisiminimas, tarsi namų ilgesys, tarsi atgaila. Paskui kiek slogią nuotaiką pakeitė kitas jausmas, panašus į tą, kurį jauti, kai iš kokainu apmarinto žandikaulio ištraukiamas nesveikas dantis, – giliai atsidūsti su palengvėjimu ir kartu nustembi, kad visiškai neskaudėjo. O su šiuo jausmu sumišo kažkoks žvalus linksmumas ir jukumas, kuriam negalėjau atsispirti ir prapliupau išganingu juoku.

Blausus veidrodėlio paveikslas krūptelėjo ir užgeso, mažas apvalus veidrodžio paviršius staiga tarsi apdegė, pasidarė pilkas, šiurkštus ir nepermatomas. Pablas juokdamasis nusviedė šukę, ji nusirito ir pradingo kažkur ant nesibaigiančio koridoriaus grindų.

– Gerai juokeisi, Hari, – sušuko Pablas, – dar išmoksi juoktis kaip nemirtingieji. Pagaliau užmušei Stepių Vilką. Skustuvais čia nieko nepadarysi. Žiūrėk, kad jis liktų negyvas! Tuoj galėsi palikti kvailą tikrovę. Artimiausia proga išgersime bruderšaftą, tu niekada, mielasis, man taip nepatikai, kaip šiandien. Ir jeigu tau paskui tai dar turės kokios reikšmės, galėsime mudu ir filosofuoti, ir diskutuoti, ir kalbėti apie muziką, ir apie Mocartą, ir apie Glinką, ir apie Platoną, ir apie Getę, kiek tik norėsi. Dabar suprasi, kodėl anksčiau šito padaryti negalėjome. Tikėkimės, kad tau pasiseks, ir tu šiai dienai atsikratysi Stepių Vilko. Juk tavo savižudybė, žinoma, nėra galutinė; mes čia esame magiškam teatre, čia tėra vien paveikslai, o ne tikrovė. Išsirink gražius ir linksmus paveikslus ir parodyk, kad iš tiesų jau nebesi įsimylėjęs savo abejotinos asmenybės! Tačiau jeigu vis dėlto norėsi ją susigrąžinti, tereiks vėl pažvelgti į

veidrodį, kurį dabar parodysiu. Tu juk žinai seną išmintingą patarlę: geriau vienas veidrodelis rankoj, negu du ant sienos. Cha cha! (Jis vėl nusijuokė taip gražiai ir baisiai.) Taigi, o dabar tereikia atlikti vieną nedidelę, linksną ceremoniją. Dabar numetei savo asmenybės akinius, tad eikšen ir žvilgtelk į tikrą veidrodį! Tau tai patiks.

Juokdamasis ir komiškai glostydamas, jis mane taip apsuko, kad aš atsidūriau priešais milžinišką sieninį veidrodį. Jame pamačiau save.

Trumputę akimirką pamačiau man pažįstamą Harij, bet nepaprastai gerai nusiteikusių pragiedrėjusių, besijuokiančiu veidu. Bet vos spėjau jį atpažinti, ir jis subiro, nuo jo atsiskyrė antra figūra, trečia, dešimta, dvidešimta, ir visas milžiniškas veidrodis buvo pilnas vien Harių ir Hario gabalų, nesuskaičiuojamų Harių, kiekvieną jų aš įžvelgiau ir pažinau kažkokią blykstelėjusią akimirką. Kai kurie iš šių daugybės Harių buvo tokio pat amžiaus, kaip aš, kiti vyresni, kiti seni seni, kiti visiškai jauni, jaunuoliai, berniukai, mokiniai, vaikėzai, vaikai. Penkiasdešimtmečiai ir dvidešimtmečiai Hariai bėgo ir šoko vienas per kitą, trisdešimtmečiai ir penkiamečiai, rimti ir linksmi, orūs ir juokingi, gerai apsirengę ir apdriškę ir net visai nuogi, beplaukiai ir ilgaplaukiai, ir visi buvo aš, ir kiekvieną žaibo greitumu pamačiau ir pažinau, ir kiekvienas išnyko, jie bėgo į visas šalis, į kairę, į dešinę, į veidrodžio gilumą, iš veidrodžio. Vienas jų, jaunas elegantiškas vaikinąs, juokdamasis puolė Pablui ant krūtinės, apkabino jį ir nubėgo su juo. O kitas, kuris man ypač patiko, žavus, puikus šešiolikos ar septyniolikos metų berniukas it žaibas nulėkė koridorium, ėmė godžiai skaityti užrašus ant visų tų durų, aš pasileidau iš paskos, prie vienu durų jis sustojo, ant jų perskaičiau užrašą:

Visos mergaitės – tavo!

Įmesk pro plyšį vieną markę

Šis mielas berniukas pašoko, atkišęs galvą į priekį, puolė pats į plyšį ir dingo už durų.

Pablas irgi dingo, ir veidrodis, rodos, dingo, o su juo ir visos šios nesuskaičiuojamos Hario figūros. Aš pajutau, kad dabar esu paliktas pačiam sau ir teatrui, ir smalsiai žengiau nuo durų prie durų, ant kiekvienų skaitydamas užrašą, vilionę, pažadą.

Užrašas

Visi į linksną medžioklę!

Medžiojami automobiliai

mane suviliojo, aš atidariau siauras duris ir įėjau.

Mane iš karto įtraukė į kažkokį triukšmingą ir sujudusį pasaulį. Gatvėmis švilpė automobiliai, kai kurie šarvuoti, ir medžiojo pėsčiuosius, ratais malė juos į košę, traiškė prie namų sienų. Aš išsyk supratau: tai buvo kova tarp žmonių ir mašinų, seniai ruošta, seniai laukta, seniai bauginusi ir dabar pagaliau įsiplieskusi. Aplinkui gulėjo lavonai ir sudraskyti į gabalus kūnai, visur – sulaužyti, sulankstyti, apdegti automobiliai, o virš šio baisaus chaoso suko ratus lėktuvai, ir net į juos taip pat šaudė iš šautuvų ir kulkosvaidžių nuo daugybės stogų ir pro langus. Klaičius, nepaprastai ugningi plakatai ant visų sienų milžiniškomis raidėmis, liepsnojančiomis lyg deglai, šaukė tautą pagaliau kovoti už žmones, prieš mašinas, pagaliau išmušti riebius, gražiai apsirengusius, išsikvėpinusius turtuolius, kurie mašinomis spaudė iš kitų prakaitą, o kartu sunaikinti ir jų didelius, kosinčius, piktai urzgiančius, velniškai burzgiančius automobilius, pagaliau padegti fabrikus ir mažumėlę ištuštinti ir apvalyti nuo žmonių žemę, kad vėl galėtų augti žolė, kad apdulkejęs cementinis pasaulis vėl pavirstų mišku, pieva, stepe, upeliu ir pelke. O kiti plakatai, nuostabiai nupiešti, puikiausiai stilizuoti, švelnių, ne tokių vaikiškų spalvų, sukurti nepaprastai protingai ir talentingai, priešingai, įsakmiai įspėjinėjo visus savininkus ir apdairiuosius apie gresiančios anarchijos chaosą, iš tiesų gaudinamai vaizdavo tvarkos, darbo, nuosavybės, kultūros, teisės palaimą ir garbستė mašinas kaip aukščiausią ir paskutinį žmonių išradimą, kurio dėka jie tapsią dievais. Susimąstęs ir žavėdamasis skaičiau plakatus, raudonus ir žalius, pasakiškai

mane veikė jų liepsninga gražbylystė, jų geležinė logika, jie buvo teisūs, ir giliai įtikintas stabtelėdavau tai prie vieno, tai prie kito, nors man vis dėlto labai trukdė smarkokas susišaudymas aplinkui. Ką gi, esmė buvo aiški: tai buvo karas, nuožmus, prašmatnus, labai simpatingas karas, kuris vyko ne dėl kaizerio, respublikos, šalies sienų, ne dėl vėliavų ir partijų ir panašių, daugiau dekoratyvinių ir teatrinių dalykų, iš esmės menkniekių, bet kuriame kiekvienas, kam trūko oro ir atsipyko gyvenimas, savo apmaudą reiškė stulbinančiu būdu ir stengėsi visiškai sunaikinti skardinį civilizuotą pasaulį. Mačiau, kaip skambiai ir atvirai visų akyse juokiasi niokojimo ir žudynių aistra, ir manyje tarpiai pražydo šios raudonos laukinės gėlės ir juokėsi ne ką tyliau.

[...]

Aš vėl atsidūriau apvaliame koridoriuje, dar neatitokęs nuo medžioklės nuotykiu. Ir visur, ant visų nesuskaičiuojamų durų, masino užrašai:

Mutabor¹

Pavirtimas kiekvienu gyvuliu ir augalu

Kamasutram

Mokoma indų meilės meno

Kursas pradedantiems: 42 skirtingi meilės būdai

Maloni savižudybė!

Tu numirsi iš juoko

Ar norite pavirsti dvasia?

Rytų išmintis

O, kad turėčiau tūkstantį liežuvių!

Tik vyrams

Europos saulėlydis

Kainos sumažintos. Vis dar neprilygstama

Meno esmė

Laikas pavirsta erdve per muziką

Besijuokianti ašara

Humoro kabinetas

Atsiskyrelių žaidimai

Pilnavertis bet kokio bendravimo pakaitalas

Užrašai ėjo be galo. Vienas skelbė:

Nurodymai asmenybei sukurti

Sėkmė garantuota

Tai man pasirodė verta dėmesio, ir aš įžengiau pro šias duris.

Patekau į apytamsį, tylų kambarį, ten nebuvo kėdės, rytietišku įpročiu ant grindų sėdėjo žmogus, priešais jį gulėjo kažkas panašaus į didelę šachmatų lentą. Pirmą akimirką man pasirodė, kad tai mano bičiulis Pablas, tas žmogus bent jau vilkėjo panašiu margu šilkiniu švarku, ir jo akys buvo tokios pat tamsiai spindinčios.

---

¹ Aš pavirsiu (lot.).

– Ar jūs Pablas? – paklausiau aš.

– Aš esu niekas, – paaiškino jis maloniai. – Mes čia neturime vardų, mes čia ne asmenys. Aš esu šachmatininkas. Ar norite pamokos apie asmenybės sukūrimą?

– Taip, labai.

– Tada būkite malonus ir duokite man keletą tuzinų savo figūrų.

– Mano figūrų?..

– Tų figūrų, į kurias, kaip matėte, suskilo vadinamoji jūsų asmenybė. Be figūrų aš juk negaliu žaisti.

Jis prikišo man veidrodį, aš vėl jame pamačiau, kaip vieninga mano asmenybė suskyla į daugelį „aš“, jų skaičius, rodė, dar padidėjo. Bet figūros dabar buvo labai mažos, maždaug kaip paprastos šachmatų figūros, ir žaidėjas tyliais, patikimais pirštais atrinko keletą tuzinų ir sustatė ant grindų greta šachmatų lentos. Statydamas jis kalbėjo monotoniškai, tarsi žmogus, kartojantis dažnai sakytą kalbą arba skaitytą paskaitą:

– Jums yra žinoma klaidinga ir nelaimės nešanti pažiūra, kad žmogus esąs pastovi vienybė. Jums taip pat yra žinoma, kad žmogus sudarytas iš daugybės sielų, iš labai daug „aš“. Suskaldyti tariamą asmenybės vienybę į šią daugybę figūrų laikoma beprotišku dalyku, mokslas išgalvojo tam pavadinimą – šizofrenija. Mokslas čia tiek teisingas, kad negalima daugybės suvaldyti be vadovavimo, be tam tikros tvarkos ir grupavimo. Tačiau jis neteisingas tuo, kad mano, jog esanti galima tik vieną kartą duota, privaloma daugelio „aš“ porūšių tvarka, nesikeičianti visą gyvenimą. Ši mokslo klaida turi keletą nemalonių pasekmių, vertinga ji tėra tik tuo, kad valstybinę tarnybą turintiems mokytojams ir auklėtojams supaprastina darbą ir atleidžia juos nuo reikalo galvoti ir eksperimentuoti. Dėl šios klaidos daugelis žmonių laikomi „normaliais“, net socialiai vertingais, nors jie yra neišgydomi bepročiai, ir, atvirkščiai, kiti laikomi bepročiais, nors yra genijai. Todėl netobulą mokslinę psichologiją mes papildysime sąvoka, kurią vadiname kūrimo menu. Tam, kuriam suskilo jo „aš“, mes rodome, kad tuos gabalus jis kiekvienu metu ir visokia tvarka gali sustatyti iš naujo ir tuo gyvenimo žaidime pasiekti begalinį įvairumą. Kaip rašytojas iš saujos figūrų sukuria dramą, taip ir mes iš mūsų suskaldyto „aš“ figūrų kuriame vis naujas grupes su naujais žaidimais ir įtampomis, su amžinai naujomis situacijomis. Žiūrėkite!

Tyliais, protingais pirštais jis ėmė mano figūras, visus tuos senius, jaunuolius, vaikus, moteris, visas tas linksmas ir liūdnas, stiprias ir gležnas, vikrias ir nerangias figūras, ir greitai rikiavo ant lentos partijai, kur jos tučtuojau sustojo grupėmis, šeimomis žaidimams ir kovoms, draugystei ir nesantaikai, sudarydamos miniatiūrinį pasaulį. Prieš mano susižavėjusias akis jis privertė tą gyvą ir vis dėlto gerai sutvarkytą mažą pasaulį valandėlę judėti, žaisti ir kovoti, sudarinėti sąjungas ir kautis mūšiuose, vienas kitam pirštis, vesti, daugintis; tai buvo iš tiesų daugiapersonažė, audringa ir įdomi drama.

Paskui jis linksmai mostelėjo ranka virš lentos, atsargiai apvertė visas figūras, sustūmė jas į vieną krūvą ir susimąstęs tarsi išrankus menininkas iš tų pačių figūrų sudėliojo visiškai naują partiją, su visai kitomis grupėmis, kitokiais santykiais ir kitaip susipynusiomis aplinkybėmis. Antroji partija buvo panaši į pirmąją: tai buvo tas pats pasaulis, sukurtas iš tos pačios medžiagos, bet tonacija buvo kita, tempas pasikeitęs, kitaip akcentuoti motyvai, kitokios situacijos.

Ir šitaip tas protingas statytojas iš figūrų, kurių kiekviena buvo dalis manęs paties, statė vieną partiją po kitos, visos jos iš tolo atrodė panašios, visos aiškiai priklausė tam pačiam pasauliui, buvo tos pačios kilmės, tačiau kiekviena buvo visiškai nauja.

– Tai ir yra gyvenimo menas, – kalbėjo jis pamokomai. – Jūs pats galėsite ateityje kaip norėdamas toliau kurti ir gaivinti, painioti ir turtinti savo gyvenimo žaidimą, tai jūsų rankose. Kaip beprotybė, aukščiausia prasme, yra visos išminties pradžia, taip šizofrenija yra viso meno, visos fantazijos pradžia. Net mokslininkai tai beveik pripažino, apie tai, pavyzdžiui, galima pasiskaityti ir „Stebuklingajame princų rage“, toje žavioje knygoje, kur daug triūso reikalaujantis ir stropus mokslininko darbas sutaurinamas

genialiai bendradarbiaujant daugeliui išprotėjusių ir į beprotnamius uždarytų menininkų. Šekit, pasiimkite savo figūrėles, šis žaidimas dar dažnai teks jums džiaugsmo. Figūrą, kuri šiandien išaugo į nepakenčiamą baidyklę ir gadina partiją, rytoj jūs padarysite nepavojinga antrine figūra. O vargšę mielą figūrėlę, pasmerktą, rodos, jau vien nesėkmei ir piktai lemčiai, kitoje partijoje padarysite princese. Linkiu linksmai praleisti laiką, gerbiamasis.

Aš žemai ir dėkingai nusilenkiau šiam talentingam šachmatininkui, susikišau figūrėles į kišenę ir išėjau pro siauras duris.

Iš tiesų pamaniau, kad iš karto atsisėsiu koridoriuje ant grindų ir valandų valandom, visą amžinybę žaisiu savo figūromis, bet vos grįžau į šį šviesų apvalų teatro koridorių, mane ėmė nešti naujos srovės, kurios buvo už mane stipresnės. Prieš mano akis ryškiai plykstelėjo plakatas:

Stepių vilkų dresūros stebuklai

Šis užrašas man sukėlė įvairiausių jausmų, visokių baimių ir prievartų, atėjusių iš mano buvusio gyvenimo, iš paliktos tikrovės, skausmingai suspaudė širdį. Drebančia ranka atidaręs duris, įėjau į kažkokį turgaus balaganą, ten pamačiau įrengtas geležines grotas, kurios mane skyrė nuo skurdžios scenos. O scenoje pamačiau stovintį žvėrių tramdytoją, truputį šarlataniškai atrodantį, pasipūtusį poną, kuris, nepaisant didelių ūsų, galingų muskulų ir dabitiškų cirko drabužių, kažkaip klastingai, gana bjauriai buvo panašus į mane. Šis stiprus žmogus vedėsi už pavadžio tarsi šunį, – graudus vaizdas! – didelį, gražų, bet baisiai perkarusį ir vergiškai baugščiai žiūrintį vilką. Ir buvo lygiai taip pat koku, kaip ir įdomu, lygiai taip pat šlykštu, kaip ir vis dėlto slapčiom smagu stebėti, kaip šis brutalus tramdytojas serija triukų ir sensacingų scenų demonstruoja tokį kilnų ir vis dėlto taip gėdingai paklusnų plėšrūną.

Savo vilką šis žmogus, prakeiktas mano karikatūrinis dvynys, buvo išdresiravęs, beje, fantastiškai. Vilkas tiksliai klausė kiekvieno įsakymo, reagavo kaip šuo į kiekvieną šūktelėjimą ir rimbo kirtį, jis puolė ant kelių, dėjosi negyvas, tarnavo, klusniai ir mandagiai nasruose nešė tai duonos kriaukšlę, tai kiaušinį, tai gabalėlį mėsos, tai pintinėlę, negana to, jis turėjo pakelti ir atnešti tramdytojo numestą rimbą, nepakenčiamai, meilikaujamai vizgindamas uodega. Prie vilko atnešė triušį, o paskui baltą ėriuką, ir nors žvėris, beje, šiepė dantis, nors jam bėgo seilės ir jis virpėjo iš godulio, tačiau nelietė nei vieno, nei kito, o, elegantiškai atsispyręs, pagal įsakymą peršoko per abu gyvulėlius, kurie drebėdami gūžėsi prie žemės, negana to, jis atsigulė tarp triušio ir ėriuko, apkabino abu priekinėmis letenomis, sudarydamas su jais jaudinančią šeimyninę grupę. Po to iš žmogaus rankos jis suėdė plytelę šokolado. Kančių kančia buvo žiūrėti, kaip fantastiškai šis vilkas išmoko išsižadėti savo prigimties, ir man plaukai ant galvos pasišiaušė.

Tačiau už šią kančią ir susijaudinusiame žiūrovui, ir pačiam vilkui antroje pastatymo dalyje buvo atlyginta. Pasibaigus tai rafinuotai dresūros programai ir po to, kai tramdytojas triumfuodamas nusilenkė su saldžia šypsena virš ėriuko-vilko grupės, rolės pasikeitė. Į Harį panašus tramdytojas, žemai nusilenkęs, staiga padėjo savo rimbą prie vilko kojų ir ėmė lygiai taip pat drebėti, gūžtis ir pasidarė toks pat vargas, kaip anksčiau žvėris. O vilkas juokdamasis apsilaižė, dingo jo nenatūralumas ir apsimetimas, jo žvilgsnis žibėjo, visas jo kūnas įsitempė ir pražydo vėl atgautu laukinumu.

Dabar įsakinėjo vilkas, ir žmogus turėjo paklusti. Įsakytas žmogus puolė ant kelių, vaidino vilką, kaišiojo liežuvį, plombuotais dantim plėšė nuo savęs drabužius. Vaikščiojo taip, kaip įsakinėjo žmonių tramdytojas, dviem kojom arba keturiomis, tarnavo, dėjosi negyvas, davėsi vilkui jodinėjamas, nešiojo paskui jį rimbą. Talentingai ir šuniškai jis sutiko su kiekvienu pažeminimu ir kiekviena perversija. Į sceną išėjo graži mergaitė, prisiartino prie dresiruoto žmogaus, paglostė jam pasmakrę, pasitrynė skruostu į jo skruostą, bet jis tebestovėjo keturpėsčias, tebebuvo žvėris, kratė galvą ir ėmė rodyti gražuolei dantis, galiausiai taip grėsmingai ir vilkiškai, jog ši pabėgo. Jam pasiūlė šokolado, kurį jis niekinamai apuostė ir pastūmė. O pabaigoje vėl buvo atneštas baltas ėriukas ir riebus margas triušis, ir pagaulus žmogus parodė viską, ką galėjo, ir taip suvaidino vilką, kad net gražu žiūrėti. Pagriebęs rėkiančius gyvulėlius

pirštais ir dantim, draskė gabalus jų kailio ir mėsos, viepdamasis žiaumojo gyvą jų mėsą ir užsimiršęs, apkvaitęs, užsimerkęs iš malonumo, čiulpė šiltą jų kraują.

Pasibaisėjęs išbėgau pro duris. Šis magiškasis teatras nebuvo, kaip pamačiau, tyras rojus, po jo gražiu paviršium slypėjo visos pragaro kančios. O dieve, negi ir čia nebuvo išsigelbėjimo?

Pagautas baimės, bėgiojau iš vieno galo į kitą, burnoje jaučiau kraujo skonį ir šokolado skonį, vienodai bjaurų, visa širdimi troškau pabėgti nuo šios drumzlinos bangos, karštai stengiausi išgauti iš savęs pakenčiamesnius, malonesnius paveikslus. „O broliai, gana jau to skausmo!“ – dainavo manyje, ir, apimtas siaubo, prisiminiau tas bjaurias fronto fotografijas, kurias kartais matydavau karo metu, – krūvas netvarkingai suverstų lavonų, kurių veidus dujokaukės buvo pavertusios vypsančiais velnių snukiais. Koks dar kvailas ir naivus tuomet buvau, kai man, žmones mylinčiam karo priešininkui, šie vaizdai kėlė siaubą! Šiandien žinoju, kad joks tramdytojas, joks ministras, joks generolas, joks pamišėlis savo protu nesugalvos minčių ir paveikslų, kurie nebūtų manyje gyvenę, tokie pat laukiniai ir pikti, tokie grubūs ir kvaili.

[...]

Daug ką išgyvenau mažučiame Pablo teatre, ir nė tūkstantosios dalies neapsakysi žodžiais. Visos mergaitės, kurias kažkada mylėjau, dabar buvo mano, kiekviena davė man tai, ką tik ji viena tegalėjo duoti, kiekvienai aš daviau tai, ką tik ji viena tegalėjo iš manęs pasiimti. Daug meilės, daug laimės, daug malonumų, taip pat daug painedos ir kančios teko man paragauti, visa niekais nuėjusi mano gyvenimo meilė šią svajų valandą nuostabiai pražydo mano sode, – nekaltos, švelnios gėlės, ryškios, liepsnojančios gėlės, tamsios, greitai vystančios gėlės, žybčiojanti aistra, nuoširdžios svajonės, deginantys liūdesys, baimingas mirimas, spinduliuojantis atgimimas. Aš sutikdavau moterų, kurias galima buvo laimėti tik skubomis ir staigiu antpuoliu, ir tokių, kurioms ilgai ir rūpestingai meilintis buvo laimė; vėl kilo kiekvienas miglotas mano gyvenimo kampelis, kur kažkada, gal vos akimirka, mane šaukė lyties balsas, viliojo moters žvilgsnis, masino baltos mergaičių odos žibėjimas, ir atgavau viską, ko buvau netekęs. Kiekviena buvo mano, kiekviena savaip. Atsirado moteris keistomis tamsiai rudomis akimis po šviesiai liniais plaukais, šalia kurios kažkada ketvirtį valandos stovėjau prie lango greitojo traukinio koridoriuje ir kuri vėliau daug kartų pasirodė mano sapnuose, – ji nepasakė nė žodžio, bet išmokė netikėto, gąsdinančio, mirtino meilės meno. Ir glotni, tyli, šypsanti stikline šypsena kinė iš Marselio uosto lygiais juodais it anglis plaukais ir plaukiojančiomis akimis – ji taip pat žinojo negirdėtų dalykų. Kiekviena turėjo savo paslaptį, kvepėjo savo žemės karalyste, savaip bučiavo, juokėsi, buvo savaip, ypatingai drovios, savaip, ypatingai begėdės. Jos ateidavo ir nueidavo, srovė jas atnešdavo prie manęs, nuplukdydavo mane prie jų ir nuo jų, tai buvo žaismingas, vaikiškas plaukimas lyties tėkmėj, kupinas žavesio, kupinas pavojaus, kupinas netikėtumų. Ir aš stebėjau, kaip gausu buvo mano gyvenime, mano tariamai tokiame varganame ir meilės nepažįstančiame stepių vilko gyvenime, įsimylėjimų, progų, vilionių. Aš juos kone visus praleidau, beveik nuo visų bėgau, ties kai kuriais suklypdamas, aš juos kuo greičiau užmiršdavau – bet čia jie visi buvo išsaugoti, visi aliai vieno, šimtais. Ir dabar aš juos mačiau, jiems atsidaviau, buvau jiems atviras, grimzdau į rausvą jų požemio karalystės sutemą. Grįžo ir ta pagunda, kurią man kažkada siūlė Pablas, ir kitos, ankstesnės, kurias aš tuo metu netgi ne visai suvokiau, fantastiški žaidimai dviese ir trise, – visi jie šypsodamiesi priiminėjo mane į savo ratelį. Daug dalykų čia dėjos, daug žaidimų buvo žaidžiama, ir žodžiais jų neapsakysi.

Iš begalinio vilionių, ydų, kolizijų srauto aš vėl išnirau tykus, tylintis, pasiruošęs, susikaupęs žinių, išmintingas, didžiai patyręs, subrendęs Herminai. Kaip paskutinis personažas mano tūkstantveidėje mitologijoje, kaip paskutinis vardas begalinėje virtinėje iškilo ji, Hermina, ir kartu man vėl grįžo sąmonė ir padarė galą mano meilės pasakai, nes su Hermina nenorėjau susitikti čia, stebuklingo veidrodžio prieblandoje, jai priklausė ne tik viena mano šachmatų figūra, jai priklausė visas Haris. O, dabar aš taip

pertvarkysiu savo figūras, kad viskas imtų suktis tik apie ją ir išsipildytų.

Srovė išplovė mane į krantą, aš vėl stovėjau nebyliame teatro koridoriuje. Kas dabar? Aš siekiau figūrėlių, gulinčių mano kišenėje, bet šis impulsas tuoj praėjo. Nesibaigiantis buvo durų, užrašų, magiškų veidrodžių aplink mane pasaulis. Nejučiomis perskaičiau artimiausią užrašą ir krūptelėjau:

Kaip nužudoma meilė

buvo ten parašyta. Akimirka mano atmintyje blykstelėjo paveikslas: Hermina prie restorano staliuko, staiga pamiršusi vyną ir valgius ir pasinėrusi į paslaptinę pokalbį, kai baisiai rimtu žvilgsniu man sakė, jog vien dėl to privers mane ją įsimylėti, kad mirtų nuo mano rankos. Sunki baimės ir tamsos banga užplūdo man širdį, staiga vėl viskas iškilo prieš manė, staiga vėl sielos gelme pajutau bėdą ir likimą. Nusiminęs kyštelėjau ranką į kišenę, norėdamas ištraukti figūras, truputį užsiimti magija ir pakeisti mano šachmatų lentos tvarką. Figūrų ten nebebuvo. Vietoj figūrų iš kišenės išitraukiau peilį. Mirtinai persigandęs, puoliau koridoriumi, pro duris, netikėtai atsidūriau prieš milžinišką veidrodį ir pažvelgiau į jį. Veidrodyje stovėjo mano ūgio didžiulis gražus vilkas, stovėjo tyliai, baugščiai žiburiuodamas neramiomis akimis. Jis man mirkčiojo, truputį juokėsi, ir akimirka nasrai prasišiepė, pasimatė raudonas liežuvis.

Kur buvo Pablas? Kur buvo Hermina? Kur buvo protingas tas vaikinys, kuris taip žaviai paistė apie asmenybės kūrimą?

Dar kartą pažvelgiau į veidrodį. Matyt, man pasimaišė. Jokio vilko, vartančio nasruose liežuvį, už aukšto stiklo nebuvo. Veidrodyje stovėjau aš, stovėjo Haris, pilku veidu, netekęs visų žaidimų, pavargęs nuo visų ydų, bjauriai išblyškęs, bet vis dėlto žmogus, vis dėlto kažkas, su kuo galėjai kalbėtis.

– Hari, – tariau aš, – ką tu čia veiki?

– Nieko, – atsakė tas iš veidrodžio, – tiesiog laukiu. Laukiu mirties.

– O kurgi mirtis? – paklausiau aš.

– Ateis, – tarė anas.

Ir iš tuščių kambarių teatro viduje išgirdau sklindančią muziką, gražią ir baisią muziką, tą muziką iš „Don Žuano“, kuri lydi akmeninio svečio pasirodymą. Kraupiai po vaiduoklišką namą aidėjo lediniai garsai, ateinantys iš ano pasaulio, iš nemirtingųjų.

„Mocartas!“ – pagalvojau, ir šie žodžiai lyg koks užkeikimas man sukėlė mieliausius ir kilniausius mano vidinio gyvenimo paveikslus.

Čia man už nugaros pasigirdo juokas, aidus ir šaltas kaip ledas juokas, pagimdytas žmogui negirdėtų ano pasaulio kančių, ano pasaulio dieviško humoro. Aš atsigrėžiau, nušiuropęs ir laimingas nuo šio juoko, ir čia pasirodė Mocartas, juokdamasis praėjo pro mane, ramiai patraukė prie vienu ložės durų, atidarė jas ir įėjo, ir aš godžiai nusekiau paskui jį, mano jaunystės dievą, amžiną mano meilės ir garbinimo tikslą. Muzika vėl suskambėjo. Mocartas stovėjo prie ložės turėklų, teatro nebuvo matyti, beribį kambarį pripildė prieblanda.

– Matote, – tarė Mocartas, – galima apsieiti ir be saksofono. Nors aš, žinoma, nenorėčiau įžeisti šio šaunaus instrumento.

– Kur mes? – paklausiau aš.

– Paskutiniame „Don Žuano“ veiksme, Leporelas jau klūpo. Puiki scena, o ir muzika, žinoma, nebloga. Nors joje dar ir labai daug žmogiško, vis dėlto jau juntamas anas pasaulis, juokas – ar ne?

– Tai paskutinė didelė muzika, kuri buvo parašyta, – tariau iškilmingai kaip koks mokytojas. – Žinoma, po to dar buvo Šubertas, dar buvo Hugas Volfas, neturėčiau užmiršti nė vargšo puikaus Šopeno. Jūs raukiate kaktą, maestro – o taip, dar yra ir Bethovenas, jis taip pat nuostabus. Bet visa tai, nors ir kaip būtų gražu, jau turi kažkokio fragmentiškumo, kažkokio irimo elementų, tokio tobulos vienybės kūrinio nuo „Don Žuano“ laiku jau nesukūrė joks žmogus!

– Nesistenkite, – nusijuokė Mocartas baisiai ironiškai. – Jūs, ko gero, pats muzikantas? Tai štai, aš mečiau šį užsiėmimą, pasitraukiau nuo viso to! Tik dėl pramogos retkarčiais pasižiūriu į tą šurmulį.

Jis pakėlė rankas, tarsi diriguodamas, ir kažkur patekėjo lyg mėnuo ar koks kitas balsvas šviesulys, virš turėklų žvelgiau į neišmatuojamas erdvės gelmes, ten plaukė rūkas ir debesys, dunksojo kalnai ir jūros krantas, po mumis plytėjo bekrastė lyguma, panaši į dykumą. Šioje lygumoje pamatėme kažkokį garbingos išorės seną poną, ilgabarzdį, skausmingu veidu, vedantį milžinišką kelių dešimčių tūkstančių juodai apsirengusių vyrų vorą. Jis atrodė susisielojęs ir nusiminęs, ir Mocartas tarė:

– Matote, tai Bramsas. Jis siekia išsivadavimo, bet iki tol praeis dar nemažai laiko.

Sužinojau, kad juodieji tūkstančiai – tai vis atlikėjai tų balsų ir natų, kurie, dieviškuoju požiūriu, buvo nereikalingi jo partitūroms.

– Per sodri instrumentuotė, per daug išseiktą medžiagą, – linktelėjo Mocartas.

Ir tuoj po to tokios pat didelės armijos priekyje pamatėme žingsniuojantį Richardą Vagnerį ir pajutome, kokia varginanti našta visi tie sunkūs tūkstančiai. Jis taip pat, kaip matėme, vilkosi kankinio žingsniu.

– Mano jaunystės laikais, – pasakiau liūdnai, – abu šie muzikantai buvo laikomi didžiausiomis priešingybėmis.

Mocartas nusijuokė.

– Taip, šitaip yra visada. Žvelgiant iš šio tokio nuotolio, tokios dvi priešingybės darosi vis panašesnės. Sodri instrumentuotė, tarp kitko, nebuvo nei Vagnerio, nei Bramso asmeninė klaida, tai jų laiko klaida.

– Kaip? Ir už tai jie dabar turi taip sunkiai atgailauti? – sušukau aš priekaištingai.

– Savaime suprantama. Tai kelias po instancijas. Tik po to, kai jie išpirks laiko kaltę, paaiškės, ar dar liko tiek daug asmeninių skolų, kad vertėtų už jas atsiskaityti.

– Bet juk jie abu dėl to nekalti!

– Žinoma, ne. Jie irgi nekalti, kad Adomas suvalgė obuolį, o atgailauti už tai vis dėlto turi.

– Bet tai juk baisu.

– Žinoma, gyvenimas visada baises. Mes nekalti ir vis dėlto esame atsakingi. Gimei – ir jau kaltas. Keistai jus mokė per tikybos pamokas, jei šito nežinote.

Aš pasijutau labai nesmagiai. Aš mačiau save, mirtinai pavargusį piligrimą, traukiantį ano pasaulio dykuma, apsikrovusį gausybe nereikalingų knygų, kurias parašiau, visais tais straipsniais, visais tais feljetonais, o paskui mane sekė minia rinkėjų, kurie turėjo tai surinkti, minia skaitytojų, kurie turėjo visa tai praryti. Dieve mano! O juk, be viso to, dar buvo Adomas ir obuolys, ir visa pirmoji nuodėmė. Visa tai, vadinas, reikėjo išpirkti, pereiti begalinę skaistykla, ir tik tuomet iškils klausimas, ar po viso to yra dar kas nors asmeniškai, kas nors savita, o gal visas mano triūsas ir jo pasekmės tebuvo vien tuščia jūros puta, vien beprasmiškas žaidimas įvykių upėje!

Mocartas ėmė garsiai juoktis, pamatęs ištįsusį mano veidą. Nuo juoko jis persivertė ore ir ėmė tankiai trypti kojomis. Be to, man šūkčiojo:

– Ei mielas bernužėli, tau panižo liežuvelį, sužnybo kepenėles? Ar galvoji apie savo skaitytojus, nedorėlius, paviršių graibytojus, ir apie savo rinkėjus, erezijų skleidėjus, prakeiktus šmeižėjus, kalavijų dirbėjus? Na ir prijuokinai, drakone, baisiai prijuokinai, nevidone, vos išturėjau, vos į kelnes nepridėjau! O tu lengvatikis žmogelis, toks ir tas tavo spausdintas žodelis, tavo sielos skausmelis, aš tau uždegsiu žvakutę, kad būt juoko bent truputį. Prišnekėjai pritauskei, priplepėjai pripliauskei, liežuvium pritabalavai, uodega primakalavai. Dievas tave nubaus, velnias pasigaus, nieko nedovanos, gerai kailį išvanos už visus tavo rašinius, sielos kratinius, ne paties sugalvotus, o iš kitų nujotus.

Bet šito jau man buvo per daug, iš pykčio nebeliko kada nė nuliūsti. Aš čiupau Mocartą už kasos, jis

pakilo į orą, kasa vis tįso ir tįso, tarsi kometos uodega, ir aš, kabodamas jos gale, lėčiau per pasaulį. Po velnių, na ir šaltis buvo tame pasauly! Šie nemirtingieji pamėgo baisiai praretintą ledinį orą. Bet jis linksmino, tas ledinis oras, tai pajutau tą trumpą akimirką, po kurios netekau sąmonės. Mane persmelkė aštrus, žvilgantis tarsi plienas, ledinis linksnumas, noras lygiai taip pat skambiai, pašėlusiai ir nežemiškai juoktis, kaip juokėsi Mocartas. Bet tuo metu man užėmė kvapą ir aš netekau sąmonės.

Atsipeikėjau suglumęs ir sudaužytas, balta koridoriaus šviesa atsispindėjo blizgančiose grindyse. Aš nebuvo pas nemirtinguosius, dar ne. Aš vis dar tebebuvo šiame paslapties, kančių, Stepių Vilky, skausmingų kolizijų pasaulyje. Nekokia vieta, būti joje nepakenčiama. Šitam reikėjo padaryti galą.

Dideliame sieniniame veidrodyje priešais mane stovėjo Haris. Jis atrodė prastai, jis atrodė ne ką kitaip, kaip aną naktį po apsilankymo pas profesorių ir balius „Juodajame erelyje“. Bet tai buvo seniai, prieš daug metų, prieš šimtmečius; Haris paseno, jis išmoko šokti, apsilankė magiškuose teatruose, išgirdo juokiantis Mocartą, jis daugiau nebebijojo nei šokių, nei moterų, nei skustuvų. Net vidutinių gabumų žmogus subręsta, perbėgęs keletą šimtmečių. Ilgai žvelgiau į Harį veidrodyje: aš vis dar jį gerai pažinojau, jis vis dar buvo truputį panašus į penkiolikmetį Harį, kuris vieną kovo sekmadienį tarp uolų susitiko Rožą ir nusikėlė prieš ją konfirmanto skrybėlę. Ir vis dėlto dabar jis paseno keliais šimtais metų, jis jau buvo domėjęsis muzika ir filosofija ir ganėtinai jų prisisotinęs, „Plieno šalme“ gėręs elzasietiškojo ir diskutavęs su padoriais mokslininkais apie Krišną, mylėjęs Eriką ir Mariją, tapęs Herminos draugu, šaudęs į automobilius ir gulėjęs su glotnia kine, susitikęs su Gete ir Mocartu ir praplėšęs įvairiose vietose laiko ir tariamos tikrovės tinklą, kuriuo vis dar buvo apraizgytas. Ir nors jis pametė savo žavias šachmatų figūras, bet kišenėje tebeturėjo puikų peilį. Pirmyn, senas Hari, senas pavargęs vaikine!

Tfu, po velnių, koks kartus gyvenimo skonis! Aš spjoviau į Harį veidrodyje, spyriau jam koja, sudaužiau jį į šukes. Lėtai ėjau aidinčiu koridorium, atidžiai apžiūrinėdamas duris, kurios žadėjo tiek daug žavių dalykų: nė ant vienu dabar nebuvo užrašo. Lėtai apėjau tuos šimtus magiškojo teatro durų. Argi ne šiandien buvau kaukių baliuje? Šimtas metų nuo to praėjo. Greitai nebebus jokių metų. Kažką dar reikėjo padaryti, Hermina dar laukė. Keistos tai bus vestuvės. Mane nešė kažkokia drumsta banga, aš niūriai kažkur plaukiau, vergas, Stepių Vilkas. Tfu, po velnių!

Prie paskutinių durų sustojau. Mane ten nunešė drumsta banga. O Roza, o tolina jaunyste, o Gete ir Mocartai!

Aš atidariau duris. Už jų atsivėrė paprastas ir gražus paveikslas. Ant kilimų, dengiančių grindis, gulėjo du nuogi žmonės, gražioji Hermina ir gražusis Pablas, šonas prie šono, saldžiai miegojo, saldžiai išsekinti meilės žaidimo, kuris atrodo toks nepasotinamas ir vis dėlto taip greitai sotina. Gražūs, gražūs žmonės, nuostabūs paveikslai, žavūs kūnai. Po kairiąja Herminos krūtimi buvo šviežia apvali tamsi mėlynė, meilės žymė, žibančių Pablo dantų pėdsakas. Ten, kur buvo mėlynė, aš suvariau savo peilį per visą geležtę. Kraujas sruvo balta švelnia Herminos oda. Šį kraują būčiau nuvalęs bučiniais, jei viskas būtų kiek kitaip buvę, kiek kitaip susiklostę. Dabar aš to nedariau; tik žiūrėjau, kaip srūva kraujas, ir pamačiau, kaip jos akys trumpą akimirką atsimerkė, skausmingai ir labai nustebusios. „Kodėl ji nustebusi?“ – pagalvojau aš. Paskui pagalvojau, kad turiu užspausti jai akis. Bet jos pačios vėl užsimerkė. Viskas buvo atlikta. Ji tik truputėlį pasivertė ant šono, aš pamačiau, kaip nuo pažasties iki krūtinės nuplastėjo lengvas, švelnus šešėlis, kuris man kažką priminė. Užmiršau! Paskui ji nebepajudėjo.

Ilgai į ją žiūrėjau. Pagaliau krūptelėjau tarsi nubusdamas ir norėjau eiti. Tuomet pamačiau, kaip Pablas išsitiesė, pamačiau, kaip atmerkė akis ir pasiražė, pamačiau, kaip palinko prie gražios numirėlės ir nusišypsojo. Šis vaikinys niekada nesurimtės, pagalvojau, viskas kelias jam šypsena. Pablas atsargiai atvertė kilimo kampą ir užklojo Herminą iki krūtinės, kad nesimatytų žaizdos, po to negirdimai išėjo iš ložės. Kur jis išėjo? Nejaugi visi mane paliks? Aš likau vienas su pusiau užklota numirėle, kurią mylėjau ir

kurios pavydėjau. Ant jos blyškios kaktos sviro vaikiška garbana, lūpos raudonai spindėjo baltut baltutėliam veide ir buvo truputį praviros, pro švelniai kvepiančius plaukus švietė maža vingriai išraityta ausis.

Štai ir išsipildė jos noras. Aš nužudžiau savo mylimąją, nors ji dar nebuvo visai mano. Aš padariau neįsivaizduojamą dalyką ir dabar klūpoju ir spoksoju, nežinodamas, ką reiškia šis poelgis, aš net nenutuokiu, ar geras jis ir teisingas, ar negeras ir neteisingas. Ką pasakytų apie tai protingasis šachmatininkas, ką pasakytų apie tai Pablas? Aš nieko nebežinojau, aš nebegalėjau galvoti. Vis raudoniau užgesusiame veide liepsnojo dažytos lūpos. Tai toks buvo visas mano gyvenimas, tai toks buvo trupinėlis mano laimės ir meilės – kaip šitos sustingusios lūpos: truputis raudonų dažų negyvame veide.

Ir nuo šio negyvo veido, nuo negyvų baltų pečių, nuo negyvų baltų rankų, lėtai sėlindamas, dvelkė siaubas, žiemiška nykuma ir vienišumas, lėtai lėtai didėjantis šaltis, nuo kurio man ėmė grubti rankos ir stingti lūpos. Nejaugi užgesinau saulę? Nejaugi nužudžiau visokio gyvenimo širdį? Nejaugi čion veržėsi mirtinas visatos šaltis?

Baisėdamasis žvelgiau į suakmenėjusią kaktą, į sustingusią garbaną, į blyškiai vėsų ausies kriauklelės žibesį. Šaltis, kuris nuo jų plūdo, buvo mirtinas ir vis dėlto gražus: jis skambėjo, jis nuostabiai vibravo, jis buvo muzika!

Argi kažkada, praeityje, kartą nesu jutęs šio siaubo, kuris tuo metu buvo nelyginant laimė? Argi jau kartą nesu girdėjęs šios muzikos? Taip, pas Mocartą, pas nemirtinguosius.

Aš prisiminiau eilėraštį, kurį kažkada, praeityje, kažkur esu radęs:

O mes jau apsipratom iš tiesų

Žvaigždžių nutviekstam eterio lede,

Nežinom valandų jau ir dienų,

Nesiskiriam lytim, jaunyste, senatve...

Šalta sustingusi būtis mūs amžina,

Ir amžinas mūs juokas šaltas ir vaiskus...

Čia atsidarė ložės durys, ir įėjo – jį pažinau, tik antrąkart žvilgtelėjęs, – Mocartas, be kasos, be kelnių iki kelių ir batų su sagtelėmis, apsirengęs kaip mūsų laikų žmogus. Jis atsisėdo visai šalia manęs, aš jo vos nepaliečiau ir nesulaikiau, kad nesusiteptų krauju, pritekėjusiu ant grindų iš Herminos krūtinės. Jis atsisėdo ir ėmė susikaupęs knebinėti kažkokius aplink sustatytus mažučius aparatus ir instrumentus, labai susirūpinęs kažką sukaliuoja ir spaudė, ir aš gėrėdamasis žvelgiau į jo vikrius, guvius pirštus, kuriuos mielai nors kartą norėčiau išvysti skambinant fortepijonu. Aš žiūrėjau į jį susimąstęs, iš tikrųjų ne susimąstęs, o užsisvajojęs, ir pakerėtas jo gražių, protingų rankų, sušildytas ir truputį įbaugintas jo artumo jausmo. Aš, teisybę sakant, visai nekreipiau dėmesio, ką jis ten sukaliuoja ir knyburioja.

O jis sunarstė ir nustatė radijo aparatą, dabar įjungė garsiakalbį ir tarė:

– Klausotės Miuncheno, transliuojame Hendelio „Concerto grosso“ F-dur.

Ir iš tiesų neapsakomai mano nuostabai ir pasibaisėjimui velniškas skardinis piltuvas dabar išspjovė tą bronchų gleivių ir sukramtytos gumos mišinį, kurį gramfonų savininkai ir radijo abonentai vieningai vadina muzika, – o per drumzlinas gleives ir švargždimą lyg pro storą purvo luobą galima buvo atskirti iš tikrųjų seną puikų paveikslą, pajusti šios taurios dieviškos muzikos struktūrą, karališkąjį jos stotą, vėsų, gilų jos alsavimą, platų, sodrų jos styginių skambesį.

– Dieve mano, – sušukau pasibaisėjęs, – kas jums užėjo, Mocartai? Negi rimtai sau ir man darote šią kiaulystę? Negi rimtai leidžiate šį bjaurų aparatą, mūsų laikų triumfą, paskutinį pergalingą naikinamąjį ginklą kovoje su menu? Nejaugi negalima be šito apsieiti, Mocartai?

O, kaip nusijuokė šis kraupus žmogus, kaip šaltai ir vaiduokliška nusijuokė begarsiu, bet kartu viską

griaunančiu juoku! Su nuoširdžiu pasitenkinimu jis stebėjo mano kančias, sukaliujo prakeiktus varžtelius, judino skardinį piltuvėlį. Juokdamasis leido smelktis į erdvę sudarkytai, bedvasei ir apnuodytai muzikai, juokdamasis man atsakė:

– Nereikia patoso, gerbiamas kaimyne! Ar jūs, tarp kitko, atkreipėte dėmesį į šį ritardando? Idėja, a? Na štai, o dabar įsileiskite į save, nekantrusis žmogau, šio ritardando idėją, – girdite bosus? Jie žingsniuoja lyg dievai – ir tegul ši senojo Hendelio idėja įsismelkia ir į neramią jūsų širdį ir ją nuramina! Paklausykite, žmogeli, be patoso ir pašaipos, kaip už šio juokingo aparato, už šio iš tiesų beviltiškai idiotiško dangalo šmėžuoja tolimas šios dievų muzikos vaizdas! Klausykitės, čia galima šio to išmokti. Įsidėmėkite, kaip šis pamišėliškas garsintuvas daro, atrodytų, kvailiausią, nereikalingiausią ir draustiniausią dalyką pasaulyje ir kaip be atrankos, kvailai ir grubiai, be to, pasibaisėtinai iškreipdamas sviedžia kažkur atliekamą muziką į svetimą, jai netinkamą vietą – ir kaip vis dėlto negali sunaikinti pirmapradės šios muzikos dvasios, o tegali įrodyti tik savo technikos bejėgiškumą ir bedvasį vertelgiškumą! Gerai įsiklausykite, žmogeli, jums tai būtina! Taigi atsikimškite ausis! Šitaip. O dabar girdite juk ne vien radijo išprievartautą Hendelį, kuris, nepaisant šio bjauraus pavidalo, vis dėlto dar tebėra dieviškas, – jūs girdite ir matote, gerbiamasis, kartu ir puikią viso gyvenimo alegoriją. Klausydamasis radijo, jūs girdite ir matote nuo amžių nykstančią kovą tarp idėjos ir jos pasireiškimo, tarp amžinybės ir laiko, tarp to, kas dieviška, ir to, kas žmogiška. Lygiai taip, mano mielas, kaip radijas dešimtį minučių be atrankos svaido puikiausią pasaulio muziką į neįmanomiausias vietas, į miesčioniškus salonus ir palėpių kamarėles, blokšdamas ją plepantiems, ryjantiems, žiovaujantiems, miegantiesiems abonentams, kaip vagia iš šios muzikos jutiminį jos grožį, kaip ją gadina, darko ir seilėja ir vis dėlto negali visiškai nužudyti, jos dvasios, – taip ir gyvenimas, vadinamoji tikrovė, švaistosi puikiausiais pasaulio paveikslais, po Hendelio transliuoja pranešimą apie vidutinių pramonės įmonių balanso paslaptis, stebuklingus orkestro garsus paverčia šleikščiom gleivėm, visur tarp radijo ir tikrovės, tarp orkestro ir ausies bruka savo techniką, savo vertelgiškumą, savo chaotišką poreikį ir tuštybę. Visas gyvenimas toks, mažyli mano, ir mes čia nieko negalime padaryti, o jeigu nesame asilai, tai juokiamės iš to. Tokiems žmonėms, kaip jūs, visiškai nedera kritikuoti radijo ar gyvenimo. Geriau pirmiausia išmokite klausytis! Išmokite rimtai suvokti tai, ką verta laikyti rimtu dalyku, ir juokitės iš viso kito! O argi jūs pats elgėtės bent kiek geriau, kilniau, protingiau, skoningiau? O ne, mesjė Hari, jūs taip nesielgėte. Jūs savo gyvenimą pavertėte kažkokia šlykščia ligos istorija, savo gabumus – kažkokia nelaime. Ir su tokia puikia, žavia jauna mergaite jūs, kaip matau, nesugalvojote ką veikti ir suvarėte jai peilį ir ją nužudėte! Negi jūs manote, kad taip ir reikia?

– Taip ir reikia? O ne! – sušukau nusiminęs. – Dieve mano, juk viskas taip neteisinga, taip velnioniškai kvaila ir bjauru! Aš gyvuly, Mocartai, kvailas, piktas gyvuly, liguistas ir sugedęs, čia jūs tūkstantį kartų teisus. Bet dėl šios mergaitės, tai ji pati taip norėjo, aš tik išpildžiau jos norą.

Mocartas be garso nusijuokė, bet vis dėlto teikėsi išjungti radiją.

Mano gynimasis, nors ką tik juo nuoširdžiai tikėjau, staiga man pačiam nuskambėjo gana kvailai. Kai kartą Hermina – netikėtai prisiminiau – kalbėjo apie laiką ir amžinybę, aš išsyk buvau pasiruošęs laikyti jos mintis savo paties minčių atspindžiu. O kad ši mintis, jog ją nužudėčiau, buvo pačios Herminos sumanymas ir noras ir neturėjo nė jokios mano įtakos, – tai aš laikiau savaime suprantamu dalyku. Bet kodėl gi tuomet ne vien priėmiau šią tokią baisią ir tokią stebinančią mintį ir ją patikėjau, o net iš anksto ją nuspėjau? Galbūt todėl, kad ji buvo mano paties? Ir kodėl nužudžiau Herminą kaip tik tą akimirką, kai užtikau nuoga kito glėbyje? Su patyčiomis skambėjo begarsis visažinis Mocarto juokas.

– Hari, – tarė jis, – jūs juokdarys. Nejaugi iš tikrųjų ši graži mergaitė nenorėjo iš jūsų nieko daugiau, kaip tik peilio dūrio? Pasakokite tai kam nors kitam! Na, jūs bent jau smeigėte kaip reikiant, vargšas kūdikis visiškai negyvas. Jums tikriausiai būtų pats laikas išsiaiškinti savo galantiškumo šiai damai

pasekmes. O gal norite išsisukti nuo pasekmių?

– Ne, – sušukau aš. – Negi jus visiškai nieko nesuprantate? Išsisukti nuo pasekmių! Aš juk nieko daugiau netrokštu, kaip tik atgailauti, atgailauti, atgailauti, padėti galvą po kirviu, save nubausti ir būti sunaikintas.

Mocartas pažvelgė į mane, kupinas nepakenčiamos ironijos.

– Koks jūs visada patetiškas! Bet jūs dar išmoksite humoro, Hari. Humoras – visada pakaruoklio humoras, ir prireikus jo išmoksite kaip tik kartuvėse. Ar jūs tam pasiruošęs? Taip? Gerai, tuomet eikite pas prokurorą ir kantriai iškęskite visą nehumoristinę teisėjų mechaniką, kol kalėjimo kieme anksti rytą jums šaltai nukirs galvą. Vadinasi, jūs tam pasiruošęs?

Staiga prieš mane plykstelėjo užrašas:

Hario egzekucija

ir aš linktelėjau galva. Plikas kiemas tarp keturių sienų su mažais grotuotais langais, švariai parengta giljotina, koks dešimt ponų su togomis ir surdutais, o viduryje aš, pašiurpęs nuo pilko ankstaus rytmečio oro, iš baimės gailiai susitraukusia širdim, bet pasiruošęs ir sutinkantis. Pagal įsakymą žengtelėjau į priekį, pagal įsakymą atsiklaupiau. Prokuroras nusiėmė kepurę ir atsikosėjo, ir visi kiti ponai taip pat atsikosėjo. Jis išvyniojo kažkokį iškilmingą popierių ir, laikydamas jį priešais save, ėmė skaityti:

– Gerbiamieji, prieš jus stovi ponas Haleris, apkaltintas ir pripažintas kaltu dėl tyčinio piktnaudžiavimo mūsų magiškuoju teatru. Haleris ne tik įžeidė didįjį meną, sumaišęs gražią mūsų paveikslų galeriją su vadinamąja tikrove ir su atspindėtu peiliu nudūręs atspindėtą mergaitę, jis net nehumoristiškai pamėgino pasinaudoti mūsų teatru kaip savižudybės mechanizmu. Dėl to mes skiriame Haleriui amžino gyvenimo bausmę ir dvylikai valandų atimame teisę įžengti į mūsų teatrą. Kaltinamasis taip pat negali būti atleistas nuo bausmės būti vieną kartą išjuoktas. Ponai, pradėkite: viens, du, trys!

Ir, suskaičiavus iki trijų, visi egzekucijos dalyviai kuo sutartiniausiai prapliupo juoku, dangiškojo choro juoku, baisiu, žmogui vos pakeliamu ano pasaulio juoku.

Kai atsipeikėjau, Mocartas, sėdėjęs greta manęs, kaip ir anksčiau, patapšnojo man per petį ir tarė:

– Jūs išgirdote savo nuosprendį. Taigi turėsite priprasti ir toliau klausytis gyvenimo radijo muzikos. Tai jums bus naudinga. Jūs, mielas kvailiuk, esate nepaprastai negabus, bet dabar vis dėlto pamažu suvoksite, ko iš jūsų reikalaujama. Jūs turite išmokyti juoktis, štai ko iš jūsų reikalaujama. Jūs turite suprasti gyvenimo humorą, šio gyvenimo pakaruoklių humorą. Bet jūsų reikalaujama! Jūs pasiruošęs nudurti mergaitę, jūs pasiruošęs iškilmingai žengti prie ešafoto, jūs taip pat tikriausiai būtute pasiruošęs šimtą metų marinti savo kūną ir plaktis. Gal ne?

– O taip, visa širdimi pasiruošęs, – sušukau karčiai.

– Žinoma! Jus, taurusis pone, galima sugundyti bet kokiais kvilais ir nehumoristinei pramogai, viskam, kas patetiška ir nesąmojinga! Na, o manęs tam nesugundysite, už visą jūsų romantinę atgailą aš neduočiau nė skatiko. Jūs norite, kad jums įvykdytų mirties bausmę, jūs norite, kad jums nukirstų galvą, padūkėli! Dėl šio kvailo idealo jūs linkę padaryti dar dešimt žmogžudysčių. Jūs norite mirti, baily, o ne gyventi. O juk jūs, velniai rautų, turite kaip tik gyventi! Reikėtų jums skirti pačią sunkiausią bausmę.

– O kokia tai būtų bausmė?

– Mes, pavyzdžiui, galėtume vėl atgaivinti šitą mergaitę ir apvesdinti su jumis.

– Ne, tam aš nepasiruošęs. Atsitiktų nelaimė.

– Tarsi dar nebūtų pakankamai nelaimių, kurių jūs pridarėte! Bet patetikai ir žudynėms dabar turi būti galas. Susiprotėkite pagaliau! Jūs turite gyventi ir turite išmokyti juoktis. Jūs turite išmokyti klausytis prakeiktos gyvenimo radijo muzikos, turite gerbti už jos slypinčią dvasią, turite išmokyti juoktis iš nereikalingų priemaišų joje. Štai ir viskas, daugiau nieko iš jūsų nereikalaujama.

Tyliai, pro sukąstus dantis, paklausiau:

– O jeigu atsisakysiu? O jeigu aš, ponas Mocartai, atimsiu jums teisę tvarkyti Stepių Vilką ir kištis į jo likimą?

– Tuomet, – taikiai tarė Mocartas, – pasiūlyčiau tau surūkyti dar vieną puikią mano cigaretę.

Ir kol jis taip kalbėjo ir davė man cigaretę, stebuklingai ištrauktą iš liemenės kišenės, staiga pasidarė nebe Mocartas: tamsiomis egzotiškomis akimis šiltai žvelgė į mane mano draugas Pablas, kartu panašus lyg dvynys į aną žmogų, kuris mane išmokė žaisti figūromis.

– Pablai, – sušukau krūptelėjęs. – Pablai, kur mes?

Pablas davė man cigaretę ir ugnies.

– Mes, – nusišypsojo jis, – esame mano magiškajame teatre, ir jeigu nori išmokti tango arba tapti generolu, arba pasikalbėti su Aleksandru Didžiuoju, tai kitą kartą viskas bus tavo paslaugoms. Bet turiu pasakyti, Hari, kad mane šiek tiek apvylei. Tu visiškai pametei galvą, pažeidei mano mažo teatro humorą ir padarei kiaulystę, badei peiliais ir teršei žavų mūsų paveikslų pasaulį tikrovės dėmėm. Tu negražiai pasielgei. Tikėkimės, kad taip padarei bent jau iš pavydo, kai pamatei mane su Hermina gulint. Su šia figūra, tu, deja, nesupratai, kaip elgtis, – maniau, kad esi geriau išmokęs žaidimą. Na, bet tai galima pataisyti.

Jis paėmė Herminą, kuri jo rankose tuoj pat sumažėjo iki šachmatų figūrėlės, ir įsikišo ją į tą pačią kišenę, iš kurios pirmiau ištraukė cigaretę.

Maloniai kvepėjo salsvas sunkus dūmas, aš pasijutau tuščias ir pasiruošęs miegoti nors ir ištisus metus.

O, aš viską supratau, supratau Pablą, supratau Mocartą, girdėjau kažkur už nugaros jo baisų juoką, žinojau, kad visi šimtai tūkstančių gyvenimo žaidimo figūrų guli mano kišenėje, sukrestas nujaučiau žaidimo prasmę, sutikau dar kartą pradėti žaidimą, dar kartą paragauti jo kančių, dar kartą sudrebėti nuo jo absurdo, dar kartą ir dar daug kartų išvaikščioti savo sielos gelmių pragarą.

Kada nors aš geriau žaisiu šį figūrų žaidimą. Kada nors išmoksiu juoktis. Pablas laukė manęs. Mocartas laukė manęs.